

”IHAN TAVALLIST ELÄMÄÄ TÄS ELETÄÄN”

Sikiöaikana alkoholille altistuneen nuoren elämäntarina

Sini Palm

Opinnäytetutkielma
Kasvatustieteiden laitos/
Erityispedagogiikka
Jyväskylän yliopisto
Toukokuu 2008

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, kasvatustieteiden laitos

/erityispedagogiikka

Erityisopettajan koulutusohjelma

PALM, SINI: "IHAN TAVALLIST ELÄMÄÄ TÄS ELETÄÄN" Sikiöaikana alkoholille altistuneen nuoren elämäntarina. Opinnäytetutkielma, 70 sivua.

Ohjaaja: Paula Määttä

Toukokuu 2008

Sikiöaikainen altistuminen alkoholille ja sitä seuraavat elämäkokemukset luovat omanlaisensa lähtökohdan elämälle. Ratkaisevia ovat varhaiset ja toimivat tukitoimet, jotka avaavat mahdollisuuksia ja suojaavat erilaisilta uhkilta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kertoa yhden sikiöaikana alkoholille altistuneen nuoren elämäntarina ja selvittää mitkä tekijät olivat auttaneet häntä elämässä eteenpäin. Tutkimuskysymyksiksi nousivat: Millainen on sikiöaikana alkoholille altistunut nuori henkilö? Millaista on sikiöaikana alkoholille altistuneen henkilön koulunkäynti ja oppiminen? Mitkä asiat ovat tukeneet sikiöaikana alkoholille altistuneen henkilön menestymistä elämässä?

Tutkimukseen haastateltiin sikiöaikana alkoholille altistunutta nuorta ja hänen sijaisvanhempiaan. Haastattelut olivat luonteeltaan etnografisia, jolloin kysymyksen asettelut olivat väljiä ja haastattelutilanne oli keskustelunomainen. Tavoitteena oli saada esille haastateltavien itselle tärkeiksi kokemiaan asioita. Aineisto analysoitiin laadulliselle tutkimukselle soveltuvalla sisällönanalyysillä.

Tutkimus osoitti, että sikiöaikana alkoholille altistunut nuori voi varhaisten ja sopivien tukitoimien avulla selviytyä menneistä elämäkokemuksista ja elää tavallista elämää. Sikiöaikana alkoholille altistuneen nuoren henkilökuva piirtyi positiivisuuden, omista asioista huolehtivaisuuden, sopeutuvaisuuden ja realistisuuden ominaisuuksista. Suuri merkitys oli myös perhekodin vanhemmuudella, läheisillä suhteilla biologiseen isään ja sisaruksiin, kaverisuhteilla sekä myönteisellä suhtautumisella tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Sikiöaikainen alkoholi-altistus oli aiheuttanut vaikeuksia oppimiseen ja koulunkäyntiin koko kouluajan. Nämä vaikeudet näyttäytyivät tarkkaavaisuuden ja motivaation ongelmina sekä matematiikan ja vieraiden kielten oppimisen vaikeutena. Tukea koulunkäyntiin yleisopetuksen oppilaana oli saatu osa-aikaisesta erityisopetuksesta. Elämässä menestymisen tärkeiksi tekijöiksi nousivat sijaishoito sekä nuoren omat persoonallisuuden piirteet ja elämänsäsenne.

Keskeisiä käsitteitä: sikiöaikainen alkoholi-altistus, elämäntarina, varhainen vuorovaikutus, riski- ja suojaavat tekijät, nuoruus.

SISÄLLYS

- 1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET
- 2 LAPSEN JA NUOREN PSYKOLOGINEN KEHITYS
  - 2.1 Lapsuus ja nuoruus
  - 2.2 Varhainen vuorovaikutus osana lapsen kehitystä
  - 2.3 Riskitekijät ja suojaavat tekijät
- 3 ALKOHOLILLE ALTISTUNEET LAPSET
  - 3.1 Sikiöaikainen alkoholi-altistus
  - 3.2 Diagnosointi
  - 3.3 Kehitys, elämäntilanteet ja kasvuympäristöt
- 4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS
  - 4.1 Tutkimusote
  - 4.2 Tiedonhankintamenetelmät ja tutkimusaineisto
  - 4.3 Aineiston analysointi
  - 4.4 Tutkimuksen uskottavuus ja eettisyys
  - 4.5 Tutkimuksen raportointi
- 5 SAMPON TARINA
  - 5.1 "Mä annan vaan virran viedä"
  - 5.2 Motivaatiota ja keskittymistä etsimässä
  - 5.2 Elämänmyönteisyys on valttia
- 6 JOHTOPÄÄTÖKSET

KIRJALLISUUS

LIITTEET

1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut alkoholille sikiöaikana altistuneesta nuoresta henkilönä, hänen elämäntapahtumistaan, kasvuympäristöistään ja niistä asioista, jotka ovat vaikuttaneet myönteisesti elämässä menestymiseen. Tutkimus perustuu kehityspsykologiseen tietoon ihmisen psykologisesta kehittymisestä, eli tutkimuksessa korostuu kehityksen monimuotoisuus ja yksilöllisyys elämänkulun kontekstissa. Tutkimus on laadullinen haastattelututkimus, jossa menetelminä käytetään etnografista haastattelua ja sisällönanalyysia.

Elämänkulun käsite yhdistää iän, elämänajan ja tapahtumarakenteet. Se koostuu vaiheista (lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus) ja siirtymistä (esim. syntymä, koulun aloitus, työelämän alkaminen, avioituminen). Elämänkululla yhteiskunnallisena struktuurina pyritään mallittamaan kunkin ikävaiheen keskeisiä elämänalueita ja rakentamaan odotuksenmukaisuutta elämään. Turnerin (1987) mukaan nämä odotukset rakentuvat kulttuuristen, ikäryhmäperustaisesti yksilöä sitovien sallittujen toimintojen ja vastuiden varaan. (Vilkkö 2000, 75 – 76.) Tarina elämänkulusta on henkilökohtainen versio elämäntapahtumista, tehdyistä valinnoista ja kohtalokkaista sattumista sekä siitä miten ja milloin siirrymme tai olemme siirtyneet elämänkulussa jaksosta toiseen. Eri siirtymät, kuten katkokset, kriisit ja harppaukset, korostuvat yksittäisen ihmisen elämässä. (Vilkkö 2000, 74 – 77.) Elämäntarinoiden avulla ihmiset pyrkivät muodostamaan kokonaisnäkökulman elämästään ja selittämään olemassa oloaan. Elämäntarinoissa näkyy elämän moraaliset ja eettiset kamppailut ja ponnistelut, jotka ovat kietoutuneina tiettyyn kontekstiin ja joihin vaikuttavat sen ajan ja paikan yleiset käytännöt. (Plummer 2001, 403 – 404.)

Psykologista kehitystä ohjaavat useat eri tekijät kuten fysiologinen, neuraalinen ja hormonaalinen kypsyminen, toiminnallinen palaute sekä sosiaalinen ja yhteiskunnallis-kulttuurinen ympäristö. Se koostuu eri vaiheista ja tapahtumasarjoista jatkuvuuden läsnä ollessa. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 64 – 68.) Lapsen aivot kehittyvät syntymän jälkeen osittain geneettisesti ja osittain ympäristölähtöisen kypsymisen kautta (Sinkkonen 2001, 68.). Tähän kypsymiseen vaikuttaa ratkaisevasti varhainen vuorovaikutus, jonka kanssa yhteen kietoutuneena tapahtuu lapsen tiedollinen, taidollinen ja emotionaalinen kehitys (Koponen 2006, 18; Nurmi ym. 2006, 64 – 68.). Useimmiten kehitys tapahtuu ilman suuria ja näkyviä ongelmia, mutta toisinaan kehitys ei etene toivotulla tavalla. Kehitystä kielteiseen suuntaan voi viedä lapsen ympäristössä tai lapsessa itsessään oleva tekijä. (Nurmi ym. 2006, 10 , 66.) Tällaisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi huostaanotto tai sikiöaikaisesta alkoholiaituksesta johtuva keskushermoston poikkeavuus sekä monimuotoinen käyttäytymisen tai kognitiivisen suoriutumisen poikkeavuus. Vaikuttamalla kasvu ympäristön olosuhteisiin ja tukemalla lasta vahvistetaan hänen selviytymistään (Aronson 1997, 24; Koponen 2006, 149; Nurmi ym. 2006, 66.).

Murrayn mukaan Werner (1990) on määritellyt riskitekijöiksi sellaiset biologiset, ympäristöön liittyvät ja psykososiaaliset tekijät, jotka lisäävät mahdollisuutta epäsuotuisalle kehitykselle. Riskitekijöitä tutkittaessa on saatu selville, että mm. kasvaminen epäsuotuisissa kotiooloissa, ikätovereiden hyljeksintä, sosioekonominen status ja vähäiset mahdollisuudet sosiaaliseen toimintaan ovat riskitekijöitä suotuisalle kehitykselle. Altistuminen riskitekijöille lisää epäsuotuisan kehityksen todennäköisyyttä, mutta se ei ole vääjäämätön lopputulos. Suojaavat tekijät toimivat resurssina, jolla pystytään positiivisesti vaikuttamaan riskitekijöiden luomiin uhkiin. Eri alojen tutkijat ovat tutkimuksissaan löytäneet hämmästyttävän yhdenmukaisen ryhmän suojaavia tekijöitä ja prosesseja. Näihin tekijöihin kuuluvat 1) henkilökohtaiset piirteet (mm. positiivinen temperamentti, positiivinen suhtautuminen tulevaisuuteen), 2) perheeseen liittyvät tekijät (mm. lämmin suhde ainakin yhteen

vanhempaan, hyvä vanhemmuus), 3) kouluun liittyvät tekijät (mm. pääsy hyvään kouluun, yhtenäisyyden tunne, hyvät toverisuhteet) ja 4) yhteisöön liittyvät tekijät (mm. aikuisten antama sosiaalinen tuki, osallistuminen sosiaaliseen toimintaan). (Murray 2003, 17 – 18.)

Alkoholille sikiöaikana altistuneiden tutkimuksessa on viime vuosina laajennettu näkökulmaa lääketieteen ja kehityksen kysymyksistä lasten elämäntilanteisiin ja kasvuympäristöihin liittyviin teemoihin. Viittalan (2001, 272) mukaan sikiöaikana alkoholille altistuneiden ihmisten lapsuus on usein ollut riskitekijöiden kuormittamaa, ja niin yksilöllisen kuin yhteisöllisenkin syrjäytymisen vaara on todellista. Sikiöaikainen alkoholi-altistus vaikuttaa epäsuotuisasti sikiön kasvuun ja kehitykseen, ja syntymän jälkeenkin erilaiset riskitekijät uhkaavat lapsen kasvuympäristöä sekä varhaista vuorovaikutusta lapsen ja hoitajan välillä. Suojaavien tekijöiden avulla lapsen mahdollisuudet selviytyä kuormittavista elämäntapahtumista paranevat. (Koponen 2006, 147 – 159; Streissguth 1997, 4; Viittala 2001, 221 – 268.)

Tutkimustehtävät

Toimiessani työelämässä peruskoulun erityisopetuksessa kiinnitin huomiota niiden oppilaiden kasvavaan joukkoon, jotka asuivat muualla kuin biologisten vanhempiensa luona. Keväällä 2006 otin yhteyttä erääseen perhekotiin kuulostellakseni heidän tuntemuksiaan ja halukkuuttaan olla mukana pro gradu -projektissani. Keskusteluissa perhekodin vanhempien kanssa tuli esiin fetaali-alkoholisyyndrooma (FAS) ja eräs perhekodissa asuva poika, jolla oli diagnosoitu FAS. Sovimme yhteisestä projektista, jossa tarkastelin hänen elämäänsä. FAS-tutkimuksia lukiessa kuva FAS-henkilöstä ja hänen mahdollisuuksistaan elämässä muodostuu melko negatiiviseksi. Oma kiinnostukseni FAS:sta liittyi elämässä menestymiseen. Mitkä asiat vaikuttavat elämään siten, että FAS:sta huolimatta kaikki voisi sujua hyvin? Elämäntietäminen on muutoksenalainen, eivätkä yksittäisen ihmisen elämäntilanteet sitoudu pelkästään instituutioihin, vaan variaatiota on enemmän. Asiat eivät

tapahdu vain odotuksenmukaisesti, vaan aktiivisen oman elämänsä muokkausprosessin tuloksena. Elämänsä käsite korostaa prosessuaalisuutta, monimuotoisuutta, dynaamisuutta, muutosta, jatkuvuutta sekä oman elämän hallintaa ja ohjausta. Se on haaroittuva, verkkomainen elämän valintojen kooste. Elämänsä käsite korostaa syklisyyttä, elämänsä ennalta rytmittyyneisyyttä ja elämänsävaiheiden yhteyttä menneisiin sukupolviin. (Vilkko 2000, 75 – 80.) Kehityspsykologinen näkökulma näkee ihmisen kehityksen tapahtuvan elämänsäkaaren kontekstissa. Ihminen ei kuitenkaan ole passiivinen sivusta seuraaja, vaan aktiivinen oman kehityksensä ohjaaja. ”Psykologian kannalta keskeinen kysymys on, miten ihmisen keskeiset psykologiset mekanismit, kuten motivaatio, toimintatavat, erilaiset tulkinnat ja identiteettitarinat, yhtäältä ohjaavat elämänsäkulkua tässä elämänsäkaaren kontekstissa ja toisaalta muuttuvat sen kuluessa.” (Nurmi ym. 2000, 92.)

Tutkimuksen tarkoituksena on yhden elämänsätarinan avulla kuvata sikiöaikana alkoholille altistuneen henkilön elämänsäkulkua ja selvittää niitä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet myönteisesti hänen elämänsäänsä ja kasvu-ympäristöönsä. Tutkimuksen aikana tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat seuraavat kysymykset:

1. Millainen on sikiöaikana alkoholille altistunut nuori henkilö?
2. Millaista on sikiöaikana alkoholille altistuneen henkilön koulunkäynti ja oppiminen?
3. Mitkä asiat ovat tukeneet sikiöaikana alkoholille altistuneen henkilön menestymistä elämänsässä?

Tutkimukseen osallistujien anonymiteetistä on tutkimuksen raportoinnissa huolehdittu siten, että ulkopuolisen ei ole mahdollista tunnistaa siinä esiintyviä henkilöitä tai heidän elämänsäpiiriinsä liittyviä asioita kuten asuinpaikkakunta, koulu, perhekoti tms. Tutkimuksessa käytettävät nimet eivät ole tutkimukseen osallistuvien oikeita nimiä.

2 Lapsen ja nuoren psykologinen kehitys

Ihmisen kehitys on monimuotoinen ja monisyinen tapahtumien ketju, joka jatkuu lapsuudesta vanhuuteen. Yleisen systeemiteorian mukaan lapsi kehittyy eri järjestelmien välisessä jatkuvassa vuorovaikutuksessa siten, että kunkin hetken tapahtumat muodostavat pohjan mahdollisille tuleville tapahtumille. Ihmisen ajattelu, tunteet, motivaatio ja sosiaalinen toiminta kehittyvät ja muuttuvat ikävuosien karttuessa. Tässä muutoksen liikkeessä ihminen on aktiivinen oman kehityksensä ohjaaja tietyssä ajassa, paikassa ja sen hetkisten mahdollisuuksien suomissa rajoissa. (Broberg, Almqvist & Tjus 2005, 44, 57; Nurmi ym. 2006, 10 – 11; Nurmi & Salmela-Aro 2000, 86.)

2.1 Lapsuus ja nuoruus

Ihminen kehittyy koko elämänsä ajan. Kehitykseen vaikuttavat monet eri tekijät kuten fyysinen, neuraalinen ja hormonaalinen kypsyminen, toiminnallinen palaute ja sosiaalinen ympäristö. Kehitys on yksilöllistä, mutta sitä määräävät lajin perusominaisuudet, perinnölliset taipumukset ja jaetut elinympäristöt. (Nurmi ym. 2006, 10.)

Varhaislapsuuden kehitys muodostaa perustan myöhemmälle tietojen ja taitojen oppimiselle. Alle 3-vuotiailla aivojen muovautuvuus ja alttius omaksua uusia asioita on poikkeuksellisen suuri. Pieni lapsi pyrkii toiminnallaan jäsentämään kuvaa itsestään ja ympäristöstään. Kehitys tapahtuu aina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Kasvu-ympäristö, jossa aikuisen käyttäytyminen on ennakoitavaa, johdonmukaista ja lapsen arvostamaa, luo parhaat puitteet suotuisalle kehitykselle ja perusturvallisuuden tunteen syntymiselle lasta hoivaaviin aikuisiin. Pienen lapsen liikkuma-ala on kapea ja selviytymiskeinot ovat puutteellisia. Varhaisen ympäristön merkitys korostuu juuri tässä ikävaiheessa, koska se suuntaa lapsen kiinnostuksen kohteita ja käyttäytymistä. (Nurmi ym. 2006, 18 – 19.)

Ensimmäisten elinvuosien aikana lapsen kognitiivinen kehitys on nopeaa. Havaintotoiminnot, oppiminen, kielen ja muistin kehitys luovat pohjaa yhä laajenevalle tietoperustalle. Myös motoriikka, vuorovaikutustaidot ja sosiaaliset taidot kehittyvät. Vuorovaikutus ympäristön ja hoitajien kanssa tukee lapsen motorista kehitystä. Vuorovaikutus aikuisen kanssa myös viestii lapselle, onko tämä hoivan arvoinen, ovatko ihmiset luottavia, pystyykö heidän käyttäytymistään ennakoimaan ja miten tunteita tulee ilmaista, jotta ne herättävät vastakaikua. (Nurmi ym. 2006, 21 – 29.)

Lapsen sosiaaliset taidot eli valmiudet, joilla lapsi pystyy arkipäivän tilanteissa ratkaisemaan ongelmia ja saavuttamaan henkilökohtaisia päämääriä tavoilla, jotka johtavat positiivisiin seuraamuksiin, kehittyvät nopeasti kolmen ja kuuden ikävuoden välillä. Vanhemmilla ja perheen vuorovaikutuksella on keskeinen rooli sosiaalisten taitojen omaksumisessa. (Nurmi ym. 2006, 54 – 55.)

Perhe dynaamisena ja monimuotoisena kokonaisuutena on lapsen tärkein sosiaalinen, tiedollinen ja emotionaalinen viiteryhmä, joka välittää ja suodattaa lapsen kokemuksia. Lapsen kehitys tapahtuu osana perheen kehityskulkua. Hyvässä kasvuympäristössä ympäristön ominaisuudet ja odotukset sekä lapsen kyvyt, motivaatio ja temperamentti ovat yhteensopivia. Lapsen kehitys on lapseen itseensä liittyvien tekijöiden ja ympäristöön liittyvien tekijöiden yhteisvaikutuksen tulosta. (Nurmi ym. 2006, 64 – 65.)

Eriksonin (1950) psykososiaalisen kehityksen teorian mukaan *keskilapsuuden* (6–12 vuotta) kehitysvaiheen keskeinen tavoite on työkyvyn, aikaan saamisen ja toimeliaisuuden tunteen vahvistaminen suhteessa alemmuuden tunteeseen. Myönteinen minäkäsitys sekä tavoitteellisuus ja toiveikkaus elämän eri osa-alueilla vahvistavat lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. (Nurmi ym. 2006, 71.)

Koulussa menestymisen keskiössä ovat lapsen omat ominaisuudet, kuten kognitiiviset ja sosiaaliset kyvyt ja taidot, sekä motivaatio ja omat käsitykset itsestä oppijana, kyky suunnitella ja ohjata omaa toimintaa, oppimiseen liittyvät tunteet ja uskomukset sekä tavat selviytyä vaikeiksi koetuista tilanteista. Myönteisillä tunteilla ja tunnekokemuksilla on keskeinen merkitys oppimiseen liittyvän toiminnan suunnittelun ja ohjauksen ja ongelmanratkaisutaitojen kehittymisessä. Jatkuva stressi, kielteinen tai ahdistava tunnetila (mm. epäonnistumiset) vaurioittavat itsesääntelyn kehitystä. Melko varhaisessa vaiheessa lapset muodostavat käsityksensä siitä, mikä on heille helppoa, vaikeaa, tärkeää tai hyödyllistä. Menestyminen koulussa rakentaa positiivista minäkuvaa, epäonnistumiset taas muuttavat käsityksiä kielteiseksi. Motivaation merkitys oppimisessa kasvaa iän karttuessa. Aunolan (2002) mukaan motivaatio ja omiin kykyihin uskominen vaikuttavat suoriutumiseen. Opetuksen tulisi olla lapsen lähikehityksen vyöhykkeellä ja näin mahdollistaa myönteisiä kokemuksia. (Nurmi ym. 2006, 90 – 104.)

Vanhempien suhtautumisella lapseen on suuri merkitys koko lapsuuteen. Vanhemmuutta voi määritellä erinäisten vanhempien käyttäytymisen piirteiden kautta:

- vanhempien käyttäytyminen lasta kohtaan
- huolehtiminen lapsen fyysisistä tarpeista
- yhteinen ajankäyttö
- kurinpitokeinot, neuvot ja kiitokset
- tunteiden ilmaisu vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa ja koko perheessä
- vanhempien uskomukset, tieto, asenteet ja tavoitteet.

Tärkeää vanhemmuudessa on toimia lapsilähtöisesti, mihin kuuluu lämmön ja kiintymyksen osoittaminen sekä ikäkauteen sopivien odotusten muodostaminen suhteessa lapsen toimintaan. (Nurmi ym. 2006, 117 – 119.)

Nuoruusiässä siirrytään lapsuudesta kohti aikuisuutta, jolloin nuoren omat vaikuttamismahdollisuudet kehitykseensä ja elämänsä lisääntyvät. Havinghurstin (1948) mukaan nuoruuden kehitystehtäviä ovat mm. sukupuoli-identiteetin omaksuminen ja suhteiden luominen toiseen sukupuoleen, koulutuksen hankkiminen ja valmistautuminen työelämään, valmistautuminen perhe-elämään sekä ideologian hankkiminen. Ikävaiheen kehitystä määrää neljä kokonaisuutta: fysiologiset muutokset ja kypsyminen, ajattelutaitojen kehitys, sosiaalisen kentän laajeneminen ja sosiaalis-kulttuurisen ympäristön muutokset. Nuoreen itseensä liittyvien osa-alueiden ja ympäristöön liittyvien osa-alueiden vuorovaikutuksessa rakennetaan pohjaa aikuisuudelle. (Nurmi ym. 2006, 124 – 131.)

Nuoren elämää leimaa mahdollisuuksien ja haasteiden kirjo, joka vaikuttaa nuoren toimintaan, valintoihin ja päätöksiin. Tässä tilanteessa nuori ohjaa omaa elämäänsä yksilöllisten motivaatioiden ja tavoitteiden pohjalta. Oman elämän ohjauksessa tärkeään rooliin nousevat tavoitteiden toteuttamisen suunnittelu, erilaisten strategioiden luominen ja työskentely tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteiden eteen työskentelyssä nuori joutuu sopeutumaan erilaisiin tilanteisiin ja ratkaisuihin omaan elämään ja tulevaisuuden haaveisiin liittyen. (Nurmi ym. 2006, 132 – 135.)

Attribuutioteorian mukaan ihmiset saavat tietoa toimintansa onnistumisesta tai epäonnistumisesta, jonka perusteella he miettivät syitä tapahtumien tilaan. Syiden etsintä auttaa selviytymään uusissa samankaltaisissa tilanteissa ja toimii puolustusmekanismina. Ihmisen taipumus etsiä tapahtumille erilaisia syitä korostuu erityisesti vastoinkäymisissä. Tyypillisiä syitä ovat yritys tai yrityksen puute, kyvyttömyys ja kyvyttömyys, toiset ihmiset ja tilanteeseen liittyvät tekijät. Monesti onnistumisen arvellaan johtuvan omasta itsestä, epäonnistumisen taas muihin ihmisiin tai tilanteeseen liittyvistä tekijöistä. Myönteinen käsitys itsestä, optimismi ja kyky tulkita asiat oman itsen kannalta myönteisesti voi suojella nuorta kielteisten elämäntapahtumien vaikutuksilta. (Nurmi ym. 2006, 139 – 152.)

Palaute nuoren omista kyvyistä, vahvuuksista ja heikkouksista luo pohjaa minäkuvan kehitykselle. Päätyminen tiettyyn sosiaaliseen asemaan, ammattikoulutus tai tietty työpaikka rakentaa edelleen sitä, mitä nuori ajattelee itsestään, eli hänen identiteettinsä kehittyä. Nuoren minäkuva muuttuu kehityksen myötä yhtenäisemmäksi kokonaisuudeksi, jota määrittävät ihmisten palaute ulkonäöstä, ikätoverien hyväksyntä, koulu- ja urheilumenestys, eri siirtymät ja stressaavat elämäntapahtumat. Nuoren toimintaan haastavissa ja vaikeissa tilanteissa vaikuttaa merkittävästi minäkuva. (Nurmi 2006, 142 – 143.)

Eriksonin (1950) teorian mukaan nuoret etsivät elämänsä suuntaa ja päätyvät erilaisiin aikuisen rooleihin ja asemiin liittyen mm. ammattiin, ihmissuhteisiin tai maailmankatsomukseen. Nämä roolit ovat nuoren identiteetin rakennusaineita. Identiteetin saralla käytetään myös McAdamsin (1999) luomaa käsitettä identiteettikertomus. Identiteettikertomuksissa yhdistetään menneet, nykyisyys ja ennakoitu tulevaisuus yhtenäiseksi näkemykseksi. Nämä kertomukset liittävät nuoria ryhmiin ja rakenteisiin ja luovat myönteistä kuvaa itsestä. (Nurmi ym. 2006, 143.) Muistojen lasketaan 3–4-vuotiaasta eteenpäin pysyvän aikuisuuteen ja muodostavan elämäntarinan ja tajun identiteetistä (Bretherton 2005, 32; Nurmi ym. 2006, 51.).

Perheen sisäinen vuorovaikutus muokkaa nuoren ajattelua ja toimintaa. Perheen merkitys osana nuoren elämää on edelleen suuri, vaikka kehitysympäristö laajenee ikätovereiden tullessa yhä tärkeämmiksi nuoren elämässä. Suurella osalla nuorista on joku ryhmä, johon kuulua tai ainakin yksi ystävä. Nuoret siirtyvät usein ryhmästä toiseen tai kuuluvat moneen ryhmään samanaikaisesti. Samassa ryhmässä olevat nuoret ovat samankaltaisia. Kiurun ym. (2004) mukaan heitä yhdistää esim. asuinpaikka, koulu, harrastukset, ikä, sukupuoli, ongelmakäyttäytyminen, koulumenestys, koulumotivaatio ja omaa tulevaisuutta koskevat käsitykset. Ryhmän samankaltaisuuteen vaikuttaa mm. ryhmän normit ja ryhmäpaine, ryhmän jäsenten toiminta toisilleen esimerkkeinä ja arvojen ja ajattelun

vakiintumattomuus. Nuorten ryhmissä on paljon puoleensa vetäviä ja poistyöntäviä voimia, jotka lisäävät ryhmien samankaltaisuutta (kuka pääsee mukaan jne.). (Nurmi ym. 2006, 145 – 150.)

Nuoren elämä on osa oman aikansa yhteiskuntaa ja kulttuuria. Eri aikakausina eri kehityslinjat vaikuttavat nuorten kasvuympäristöön luoden erilaisia mahdollisuuksia ja uhkakuvia. Tulevaisuuden haasteet yhdessä sosialisoinnin perusmekanismien kanssa ovat pohjana nuoren identiteetille. (Nurmi ym. 2006, 156 – 158.)

2.2 Varhainen vuorovaikutus osana lapsen kehitystä

Vastasyntynyt lapsi pyrkii heti tutkimaan ympäristöään ja olemaan vuorovaikutuksessa häntä hoivaavien aikuisten kanssa. Lastenpsykiatri ja psykoanalyttikko John Bowlbyn (1969, 1979) luomassa kiintymyssuhdeteoriassa lapsen ja hänen hoivaajansa vastavuoroinen suhde syntyy vanhemman tunnesiteestä lapseen ja halusta hoivata häntä sekä lapsen tarpeista ravintoon, turvaan ja vuorovaikutukseen (Nurmi ym. 2006, 30 – 31.). Bowlbyn mukaan ihmisen kiintymyskäyttäytyminen on kehittynyt evoluution myötä ja sen tarkoituksena on suojata lasta (Dozier, Manni & Lindhiem 2005, 306.).

Kiintymys on nähty keskeisenä ulkoisena tai käyttäytymiseen liittyvänä mekanismina, joka säätelee vauvan turvallisuutta, ja riittävän läheisyyden pitämisen on ymmärretty olevan välttämätöntä vauvan selviytymisen kannalta. Kiintymysjärjestelmän tulee aina olla vastakaikuinen, sillä pieni lapsi yrittää jollain tasolla koko ajan kokeilla hoitajien fyysistä ja psyykkistä saatavuutta. Perustasolla kiintymyssuhdejärjestelmän nähdään johtavan 1) varhaisen kiintymyssuhteen muodostamiseen hoivaajiin, vaikka vähäisestäkin sosiaalisesta kanssakäymisestä ja 2) alttiuteen etsiä hoivaajien luo ahdistavassa tai vaarallisessa tilanteessa. Kun kiintymyssuhde on luotu, erot

siinä miten, missä, jos, milloin ja kuinka paljon kiintymiskäyttäytymistä esiintyy riippuvat hoitoympäristöstä. (Main, Hesse & Kaplan 2005, 252 – 257.)

Kanssakäyminen ja kommunikointi hoitajan kanssa ensimmäisten elinvuosien aikana muodostuu kiintymyksen ja kommunikoinnin kaavoiksi, jotka organisoivat lapsen havaintoja, ajatuksia, tunteita ja käyttäytymistä, etenkin ahdingon aikana. Hoivaajalta tulevat ymmärtämisen tai torjumisen kokemukset ahdistavissa tilanteissa muovaavat lapsen odotuksia ja siten hänen käyttäytymiseen liittyviä strategioita ja ajatusmalleja, kun hän kokee vastoinkäymisiä myöhemmin elämässä. Henkilön ajatusmallit läheisestä ihmissuhteesta vaikuttavat hänen kykyynsä solmia tunnepitoisia suhteita. Sisäiset työskentelymallit itsestä ja toisista ihmissuhteissa ovat muodostuneet käsityksistä kiintymyssuhteisiin liittyvistä kokemuksista molempien vanhempien kanssa. Turvallisen kiintymyksen lähtökohtana on vanhempien kunnioitus niin lapsen kiintymystarpeisiin kuin hänen tarpeisiinsa tutkia ulkomaailmaa. (Grossman, Grossman & Kindler 2005, 103; Nurmi ym. 2006, 30.) Merkitysten ja attribuutioiden luominen, representaationaaliset prosessit ja niistä muodostuvat sisäiset työskentelymallit (Internal working model) itsestä, läheisistä ihmissuhteista ja maailmasta ovat tärkeitä, sillä ne heijastavat todellisuutta ja luovat eri todellisuuksia itselle ja ihmissuhdekumppaneille (Bretherton 2005, 39.).

Varhainen kiintymyssuhde sisältää Broberg ym. (2005, 126) mukaan kolme myöhemmän psyykkisen terveyden kannalta tärkeää elementtiä:

1. läheisten ihmissuhteiden arvostaminen ja halu solmia läheisiä suhteita pelkäämättä hylätyksi tulemista
2. kyky säädellä voimakkaita tunteita joutumatta niiden musertamiksi
3. kyky nähdä muut ihmiset olentoina, joilla on omia tunteita ja tarkoitusperiä ja ottaa ne huomioon.

Eri tutkijat, kuten Ainsworth, Main ja Crittenden ovat selvittäneet kiintymyksen laatua. Perusjaoksi on muodostunut turvallisesti tai

turvattomasti kiintynyt. Turvallisesti kiintyneessä suhteessa henkilön vuorovaikutussuhteissa saadut kokemukset tukevat edellä esitettyjä (Broberg ym.) elementtejä. Turvattomassa kiintymyssuhteessa vuorovaikutussuhteissa saadut kokemukset eivät tue samaisia kiintymyssuhteen elementtejä. Turvattoman kiintymyssuhteen mallien jaottelussa on käytetty mm. seuraavia käsitteitä: välttelevä, ristiriitainen, jäsentymätön, vastustava ja joitakin eri yhdistelmiä kuten välttelevä ja vastustava (Broberg ym. 2005, 130 – 134; Koponen 2004, 51 – 52; Main ym. 2005).

Turvallinen kiintymys on vain yksi ympäristön vaikutuksista kehittyvään lapseen. Vanhemmat ovat muutakin kuin turvasatama ja tukikohta tutkimusretkille (secure base) sekä lohdutus stressaavissa tilanteissa. Vanhempien tulee asettaa rajoja, antaa neuvoja, auttaa ongelmanratkaisussa, tukea muun maailman kohtaamista jne. Vaikka nämä toiminnot ovat jossain määrin yhteydessä kiintymyssuhteen laatuun, ne ovat erillistä vanhemman myötävaikuttamista. Vanhempi, joka on sensitiivinen vauvan tarpeille, ei välttämättä ole hyvä asettamaan rajoja. Kiintymyshistoria ei täydellisesti ennusta tulevien kiintymyssuhteiden (ikätoverit, puoliso) laatua. Erilaisten kiintymyssuhteiden luominen lapsuudesta aikuisuuteen on kumulatiivinen prosessi, jossa onnistuminen eri vaiheissa luo pohjaa tuleville vaiheille. Varhaisella kiintymyssuhteella on tässä prosessissa osansa, mutta niin myös muilla perheeseen ja sen ulkopuolisiin asioihin liittyvillä kokemuksilla. Kiintymyssuhde tulee nähdä dynaamisena ja monimuotoisena liittyen siihen miten, milloin ja millä tavoin kiintymys vaikuttaa sosiaaliseen toimintaan. Tärkeää on tarkastella kiintymyskokemuksia yhteisvaikutuksessa muiden kokemusten kanssa. (Sroufe, Egeland, Carlson & Collins 2005, 51 – 53, 60.)

Pitkittäistutkimusten mukaan aikaiset ja jatkuvat kokemukset molempien vanhempien kanssa ja emotionaalisesti turvallisten strategioiden historia olivat vahvoja juuria siihen, että nuorena aikuisena arvosti läheisiä ihmissuhteita. Sisäiset työskentelymallit läheisistä ihmissuhteista vauvana, lapsena ja nuorena aikuisena molempien vanhempien kanssa olleista kokemuksista niin

kiintymykseen kuin ulkomaailman tutkimiseen liittyen heijastivat sitä, mitä ihmiset ajattelivat läheisestä ihmissuhteesta myöhemmin. (Grossman ym. 2005, 114, 125.)

Eri pitkittäistutkimuksissa on tultu siihen tulokseen, että yleiset kiintymyksen representaatiot ovat melko pysyviä, ja jos siinä oli muutoksia, ne liittyivät haastaviin elämäntilanteisiin (Crowell & Waters 2005; Main ym. 2005). Muutos kohti turvallista kiintymystä liittyi positiivisiin tunteisiin ja johdonmukaisiin kognitioihin kiintymykseen liittyvistä elementeistä senhetkisissä ihmissuhteissa sekä vaihtoehdoille altistumisesta, mahdollisuuksista saada koulutusta ja asua poissa sen perheen luota, johon oli syntynyt. (Crowell ym. 2005, 240.)

Steele'n tutkimusryhmän mukaan henkilö voi reflektoinnin kautta antaa merkityksiä aiemmille kokemuksilleen liittyen kiintymyshenkilöön ja heidän uhkaavaan käyttäytymiseen, jota he eivät lapsena ymmärtäneet, mutta ovat aikuisena alkaneet ymmärtää. Reflektoinnin avulla aikuinen pystyy havainnoimaan perheensä elämää silloin, kun hän oli lapsi, ja erottamaan tämän siitä ymmärryksestä, jonka hän on saavuttanut myöhemmin eri ihmissuhteissa kehityksensä aikana. Reflektointiin kykenevät olivat varhaisista traumaista huolimatta pystyneet saavuttamaan autonomisen turvallisuuden tunteen. (Steele & Steele, 2005, 156 – 157.)

2.3 Riskitekijät ja suojaavat tekijät

Lapsen kehitykseen vaikuttavat niin lapsen omat ominaisuudet kuin perheen sisäiset ja ulkopuoliset seikat. Kaikki tämä tapahtuu tiettyssä ajassa, paikassa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa. Mietittäessä riski- ja suojaavia tekijöitä tulee pitää mielessä lapsen kehitykseen liittyvä asioiden moninaisuus ja vuorovaikutteisuus.

Haavoittuvuus on biologinen ja psykologinen ilmiö. Biologisella haavoittuvuudellaan tarkoitetaan esim. synnynnäistä älyllistä kehitysvammaa. Psykologinen haavoittuvuus taas merkitsee esim. yksilölle ominaista persoonallisuudenpiirrettä, joka on kehittynyt geneettisten edellytysten pohjalta. Tämä kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja vaikuttaa yksilön myöhempiin kokemuksiin. (Broberg ym. 2005, 60, 71; Nurmi ym. 2006, 66.)

Riskitekijöillä tarkoitetaan sellaisia kasvu ympäristössä olevia tekijöitä, jotka ovat vakaita koko lapsuuden tai suurimman osan lapsuutta ja joilla on vahingollinen vaikutus lapseen. Riskitekijät ovat ilmiöitä, joille yksilö altistuu. (Broberg ym. 2005, 71.) Ikä, kehitystaso ja henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat siihen, miten lapset reagoivat riskitekijöihin (Nurmi ym. 2006, 66.).

Perhe riskitekijänä. Turvallisen varhaisen kiintymyssuhteen luomisen pohjana on lapsen ja vanhemman vuorovaikutus. Jos vanhempi ei kykene riittävän hienovireiseen vuorovaikutukseen pienen lapsen kanssa, on turvallisen kiintymyssuhteen luominen hankalaa, ja tämä toimii riskitekijänä lapsen myöhemmälle kehitykselle. Turvallisen kiintymyssuhteen lisäksi lapsi tarvitsee älyllisiä virikkeitä, jotka laajentavat ja ylläpitävät aivojen viestintäyhteyksiä. Vakavat puutteet lapsen varhaisessa kasvu ympäristössä vaikuttavat kasvavien aivojen rakenteeseen ja toimivat näin ollen riskitekijöinä lapsen kehitykselle. Myös kasvatuksen on todettu toimivan riskitekijänä, jos se on liian autoritaarista tai laiminlyövää. (Broberg ym. 2005, 71 -74; Nurmi ym. 2006, 30 – 32, 64, 146 – 147, 151 – 153.)

Psyykinen sairaus, päihdeongelmat tai väkivalta perheessä ovat merkittäviä riskitekijöitä, sillä ne vaikuttavat niin puolisoitten keskinäiseen vuorovaikutukseen kuin omaan vanhemmanrooliin sekä lasten sosiaaliseen elämään. Lapsi kokee ristiriitaisia tunteita, sillä vanhemman käyttäytyminen tuntuu pahalta, mutta hän kuitenkin rakastaa vanhempansa. Vanhempien

tulisi toimia lapselleen sekä turvana ja lohtuna että roolimallina. Epätasaisuus vanhempien käyttäytymisessä ja väärät mallit jättävät lapsen jälkensä. (Broberg ym. 2005, 71 – 78.)

Lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus riskitekijänä. Broberg ym. (2005, 79.) käyttävät termiä yksilökohtainen ympäristö kuvatessaan lapsen ainutkertaista suhdetta vanhempaan tiettyyn aikaan, paikkaan ja lapsen kehitykseen liittyen. Perheen sisäinen tila ei pysy muuttumattomana vuosien saatossa, vaan se kokee erilaisia aikakausia mm. talouden, asumisen, terveyden ja vuorovaikutuksen suhteen. Kasvuympäristö luodaan lapsen ja vanhemman yhteisessä vuorovaikutuksessa. Lapset siis osittain luovat omaa ympäristöään. Vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa lapsi yrittää omien edellytystensä pohjalta saada tarpeensa tyydytetyksi. Riskitekijöitä syntyy, kun lapsen tarpeisiin ei pystytä riittävällä tavalla vastaamaan.

Perheen ulkopuolinen ympäristö riskitekijänä. Nykyisin lapsi viettää suuren osan ajastaan kodin ulkopuolisessa ympäristössä, päiväkodissa tai muussa hoitopaikassa ja koulussa. Vasta viime vuosikymmeninä on tunnustettu näiden ympäristöjen suuri vaikutus lapsen kehitykseen. Kaverisuhteet ovat merkityksellinen sosiaalisten suhteiden osa-alue. Riskitekijöitä kaverisuhteissa ovat erilaiset kielteiset vuorovaikutustilanteet kuten kiusaaminen. Myös lievempi kielteinen vuorovaikutus toisten lasten kanssa on riskitekijä myöhemmälle kehitykselle. (Broberg ym. 2005,80 – 82.)

Suojaavilla tekijöillä tarkoitetaan lapsessa tai ympäristössä olevia tekijöitä, jotka helpottavat hänen hyvää kehitystään ja auttavat häntä selviytymään riskitekijöistä huolimatta (Broberg ym. 2005, 90; Nurmi ym. 2006, 66.). Suojaavien tekijöiden myönteinen vaikutus syntyy, kun lapsi oppii käyttämään suojaavaa tekijää hyväkseen. (Nurmi ym. 2006, 66.)

Lapsessa olevat suojaavat tekijät. Nämä tekijät auttavat lasta saamaan virikkeitä muutoin virikkeettömässä ympäristössä, pysymään irti ympäristön

negatiivisista puolista, hyödyntämään eri mahdollisuudet saada hyviä vaikutteita perheen ulkopuolisesta ympäristöstä ja lähtemään pois negatiivisesta ympäristöstä sopivana ajankohtana. (Broberg ym. 2005, 86 – 87.)

Suojaavia tekijöitä ovat mm.

- sosiaalinen kyvykkyys suhteessa omiin vanhempiin ja perheen ulkopuolisiin lapsiin ja aikuisiin,
- ongelmanratkaisukyky, jonka avulla lapsi pystyy ymmärtämään tilanteita ja suunnittelemaan omaa toimintaansa. Tähän liittyy myös kyky ennakoida muiden toimia, joka auttaa lasta suojaamaan itseään.
- minän vahvuus eli henkilö on sisältäpäin ohjautuva. Vahva tunne omasta itsenäisestä minuudesta auttaa lasta torjumaan ympäristön kielteisiä viestejä.
- yhteyden kokemisen tunne on osa kokemusta elämän mielekkyydestä ja oman paikan löytymistä maailmasta. Tähän liittyvät myös elämän käsitettävyyden ja usko parempaan huomiseen.

(Broberg ym. 2005, 86 – 87; Lehtinen 2000, 239, Mental health promotion 1997)

Perheen sisäiset ja ulkopuoliset suojaavat tekijät. Monesti lasta uhkaavat riskit tulevat juuri perheen sisältä. (Broberg ym. 2005, 87 – 88.) Jos vanhemmuus perheessä on vakavasti puutteellinen, voi suojaavaksi tekijäksi nousta joku toinen, perheen ulkopuolinen aikuinen. Aikuinen välittää lapselle tunteen siitä, että joku ymmärtää hänen tilanteensa ja pitää hänestä tarjoten suojaosan paikan rauhoittumiselle. On tärkeää tukea lasta olemalla myönteinen voima niin, ettei lapsen lojaalius omia vanhempia kohtaan joudu kyseenalaiseksi. Riskitekijöiden ympäröimänä elävät lapset tarvitsevat vahvistusta tunteeseen siitä, että he kelpaavat, osaavat ja selviytyvät. (Broberg ym. 2005, 88 – 89; Nurmi ym. 2006, 66.)

Viittala (2001, 33 – 34.) esittelee Rutterin (1987) suojaavia prosesseja välittäviä mekanismeja. Rutterin mukaan kehitykseen vaikuttavat niin hyvät kuin huonotkin kokemukset, ja joskus riskiin saattaa liittyä mahdollisuuden ulottuvuus, esim. selviytyminen negatiivisesta kokemuksesta. Riskivaikutukset ja suojaavat vaikutukset välittyvät vuorovaikutuksessa. Suojaavaa prosessia välittävät mekanismit vähentävät ja lieventävät riskivaikutuksia, vähentävät negatiivisia ketjuuntuneita seuraamuksia, luovat ja säilyttävät itsearvostusta ja itsetuntoa sekä avaavat mahdollisuuksia.

3 Alkoholille altistuneet lapset

3.1 Sikiöaikainen alkoholi-altistus

Sikiöaikainen alkoholille altistuminen vaurioittaa ensisijaisesti aivoja. Alkoholi-altistuksesta kärsivien ihmisten tilanteet, tarpeet ja vahvuudet ovat kovin yksilöllisiä, eikä tyypillistä tapausta ole olemassa. (Streissguth 1997, 4.) Turvallinen kasvu-ympäristö on kehitysennusteen kannalta erittäin tärkeä ja voi estää syntymän jälkeisten vaurioiden kehittymistä (Halmesmäki & Autti-Rämö 2005, 54; Streissguth 1997, 4.).

Alkoholi on teratogeeni eli kemikaali, joka aiheuttaa häiriöitä sikiön tavanomaiseen kehittymiseen. Häiriöinä voi olla kuolema, epämuodostumat, kasvuviive tai toimintahäiriöt. (Streissguth 1997, 56.) Alkoholi kulkee istukan läpi ja leviää kaikkiin sikiön kudoksiin. Sikiön virtsan mukana ja keuhkojen tai ihon läpi sitä kulkeutuu myös lapsiveteen. Sikiön niellessä lapsivettä alkoholia tulee takaisin sen vereen. Alkoholi poistuu lapsivedestä hitaammin kuin äidin ja sikiön verestä. (Halmesmäki ym. 2005, 56.)

Sikiöaikainen alkoholille altistuminen aiheuttaa aivovaurion, jonka syynä on häiriöt aivosolujen tuottamisessa ja liikkumisessa. Nämä solut muodostavat perustan myöhemmälle ongelmanratkaisutaidoille. Poikkeamia saattaa olla myös neurokemiallisessa ja sähköfysiologisessa tasapainossa, jonka toiminta on ratkaisevaa viestien välittämisessä aivojen osista toisiin. Näiden toimintojen häiriintyessä on vaikeaa säilyttää asioita muistissa, palauttaa niitä mieleen ja muuntaa menneitä kokemuksia tiedoksi, jonka avulla voisi muokata tulevaa käyttäytymistä. Tästä osaltaan johtuvat alkoholi-altistukseen liittyvät käyttäytymisen ongelmat. (Streissguth 1997, 10, 96.)

Alkoholin aiheuttamien vaurioiden vakavuuteen vaikuttaa alkoholiannosten määrä, ajoitus, olosuhteet sekä äidin ja jälkeläisten henkilökohtaiset ominaisuudet (Streissguth 1997, 27.). Sikiön kasvua haittaavaksi alkoholiannokseksi on todettu 8–10 annosta viikossa. Altistuminen ensimmäisen raskauskolmanneksen aikana aiheuttaa epämuodostumia, sillä tällöin muodostuvat elimet. Keskushermosto taasen kehittyy pitkän ajanjakson aikana ja on siten erityisen herkkä alkoholin vaikutukselle. Jos äiti jatkaa alkoholin käyttöä ensimmäisen raskauskolmanneksen jälkeen, tulee lapselle vaikeita keskushermoston vaurioita. Mitä pidempään sikiö altistuu alkoholille, sitä selkeämpi on kasvuviive. (Halmesmäki ym. 2005, 55 – 56; Halmesmäki & Autti-Rämö 1994, 1026 – 1027.)

3.2 Diagnosointi

Ensimmäisenä alkoholin vaurioita sikiölle kuvasi ranskalainen Lemoine työryhmineen vuonna 1968. Yleiseen tietouteen fetaali-alkoholisyyndrooma eli FAS tuli vuonna 1973, kun Jones kumppaneineen julkaisi aiheesta artikkelin Lancet-lehdessä. Artikkelissa kuvattiin joukko oireyhtymään kuuluvia fyysisiä piirteitä, kasvuhäiriö sekä älyllisen, motorisen ja adaptiivisen käyttäytymisen vaurioita. (Streissguth 1997, 38.) Tämän jälkeen diagnostiikkaa on kehitetty eri tutkijoiden toimesta kuten Rosett, Streissguth ym., Aronson, Autti-Rämö. Maailman terveysjärjestön (WHO) kehittämän kansainvälisen tautiluokitusjärjestelmän ICD-10 (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, versio 10) luokituksessa fetaali-alkoholioireyhtymä on luokka Q86.0.

Nykyisin yleisimmin käytössä olevaa Strattonin komitean (Stratton ym. 1996) kriteeristöä tarkistettiin vuonna 2005. Uuden kriteeristön tarkoituksena on pyrkiä tunnistamaan kaikki sikiöaikaisen alkoholi-altistuksen eri muodot. (Halmesmäki ym. 2005, 54; Koponen 2006, 23.) Yläkäsitteenä on Fetal alcohol spectrum disorders (FASD), joka pitää sisällään FAS:n sekä sitä

yleisemmät eri sikiövauriot, kuten Partial FAS (PFAS), Alcohol-related birth defects (ARBD) ja Alcohol-related neurodevelopmental disorder (ARND) (Hoyme ym. 2005).

FASD-kriteerit (Stratton ym. 1996 & Hoyme ym. 2005)

FAS

- Tyypilliset kasvonpiirteet, kuten lyhyet luomiraot, ohut ylähuuli, nenä-huulivako puuttuu, keskikasvojen litteys
- Kasvuhäiriö, ainakin yksi seuraavista
  - o Pieni syntymäpaino
  - o Huono painonnousu
  - o Pieni suhteellinen paino
- Keskushermoston poikkeavuus, ainakin yksi seuraavista
  - o Pieni päänympärys syntymän aikaan
  - o Aivojen rakennepoikkeama tietyillä alueilla
  - o Neurologinen poikkeavuus

PFAS

- Joitakin merkkejä tyypillisistä kasvonpiirteistä
- Kasvuhäiriö, ainakin yksi seuraavista
  - o pieni syntymäpaino
  - o huono painonnousu
  - o pieni suhteellinen paino
- Keskushermoston poikkeavuus, ainakin yksi seuraavista
  - o pieni päänympärys syntymän aikaan
  - o aivojen rakennepoikkeama tietyillä alueilla
  - o neurologinen poikkeavuus
- Monimuotoinen käyttäytymisen tai kognitiivisen suoriutumisen poikkeavuus, joka ei selity yksinomaan ympäristötekijöistä johtuvaksi, kuten oppimisvaikeudet, matemaattiset erityisvaikeudet, sosiaalisen käyttäytymisen poikkeavuudet ym.

ARBD

- Varmistettu raskauden aikainen alkoholi-altistus
- Keskushermoston poikkeavuus, ainakin yksi seuraavista
  - o pieni päänympärys syntymän aikaan
  - o aivojen rakennepoikkeama tietyillä alueilla
  - o neurologinen poikkeavuus

ja / tai

- Monimuotoinen käyttäytymisen tai kognitiivisen suoriutumisen poikkeavuus, joka ei selity yksinomaan ympäristötekijöistä johtuvaksi kuten oppimisvaikeudet, matemaattiset erityisvaikeudet, sosiaalisen käyttäytymisen poikkeavuudet ym.
- Alkoholi-altistuksen aiheuttama epämuodostuma

ARND

- Varmistettu raskauden aikainen alkoholi-altistus
- Keskushermoston poikkeavuus, ainakin yksi seuraavista
  - o pieni päänympärys syntymän aikaan
  - o aivojen rakennepoikkeama tietyillä alueilla
  - o neurologinen poikkeavuus

ja / tai

- Monimuotoinen käyttäytymisen tai kognitiivisen suoriutumisen poikkeavuus, joka ei selity yksinomaan ympäristötekijöistä johtuvaksi kuten oppimisvaikeudet, matemaattiset erityisvaikeudet, sosiaalisen käyttäytymisen poikkeavuudet ym.

Suomessa syntyy vuosittain noin 600 sikiöaikana alkoholille altistunutta lasta. Näistä lapsista noin 70:llä on FAS, 130:llä PFAS ja noin 400:lla ainoastaan keskushermoston toimintahäiriö tai epämuodostuma. Yleisten arvioiden mukaan vain noin 10% FAS-tapauksista ilmoitetaan rekistereihin. Sikiöaikainen alkoholille altistuminen on tärkein yksittäinen syy kehitysvammaisuuteen. (Halmesmäki ym. 2005, 55, 60.)

3.3 Kehitys, elämäntilanteet ja kasvuympäristöt

Sikiöaikaisen alkoholi-altistumisen tutkimusperinne on keskittynyt vakavimman vaurion eli FAS:n tutkimiseen. Tutkimus on ollut hyvin kansainvälistä ja lääketieteeseen ja ihmisryhmiin painottunutta. Tutkimuskohteena ovat olleet fysiologinen ja psykologinen kehittyminen sekä niihin liittyvät eri häiriöt, vaikeudet ja ongelmat. Edellä mainituista seikoista johtuen tutkimustuloksissa jää varjoon yksittäisten henkilöiden tilanteet, ja tutkimusten perusteella muodostuva kuva alkoholille sikiöaikana altistuneiden mahdollisuuksista on kovin synkkä. Myöhemmin sikiöaikana alkoholille altistuneita lapsia on alettu tutkia myös monitieteisillä lähestymistavoilla pyrkimyksenä kartoittaa ja ymmärtää henkilöiden elämäntilanteita ja niiden sisältämää vuorovaikutusta sekä kasvuympäristöä ja sen vaikutusta kehitykseen. Tärkeää tällöin on tunnustaa FAS -henkilöt oman elämänsä subjekteina ja aktiivisina toimijoina.

Streissguthin (1997, 101 – 106.) mukaan eri tutkimuksista on löydetty sikiöaikaiseen alkoholi-altistukseen liittyviä kognitiivisia ja neuropsykologisia vaurioita. Näitä ovat mm. muistivaikeudet, kinesteettinen levottomuus, hyperaktiivisuus, tarkkaavuuden vaikeus, vaikeuksia vastata ärsykkeeseen, vaikeus suunnitella ja toimia tavoitesidonnaisesti, impulsiivisuus, ajan ja paikan hahmottamisen vaikeus, matemaattiset vaikeudet ja vaikeus abstraktiin ajatteluun. Näitä Streissguth kutsuu primaareiksi ongelmiksi, ongelmiksi, joiden kanssa sikiöaikana alkoholille altistuneet syntyvät.

Alkoholi-altistumista koskevat tutkimukset ovat Kopenen (2006, 25 – 29.) mukaan osoittaneet sen, että suurin osa vanhemmista ei ole pystynyt pitämään huolta alkoholille sikiöaikana altistuneista lapsistaan. Näin ollen lapsiin on kohdistunut erilaisia lastensuojelutoimenpiteitä mukaan lukien sijoitus sijaisperheisiin tai laitoksiin. Tutkimusten mukaan hyvä kasvuympäristö vaikuttaa lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Sen ei kuitenkaan todettu vaikuttavan kognitiiviseen kehitykseen tai neuropsykologisiin ongelmiin. Koponen toteaa aiemmissa ympäristövaikutusten tarkasteluissa

olleen runsaasti puutteita, jotta näillä tutkimuksilla pystyttäisiin kumoamaan ajatus kasvuympäristön vaikutuksista myös kognitiiviseen kehitykseen ja neuropsykologisiin ongelmiin.

Streissguthin, Aasen, Clarrenin, Randelsin, LaDuen & Smithin (1991) tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää miten FAS näkyy nuorten ja aikuisten elämässä. Tutkittavia oli 61, iältään 12–40 vuotta, ja heillä oli todettu sikiöaikainen alkoholi-altistus. Tutkimuksessa tutkittiin älykkyyttä, akateemista suoriutumista, tehtiin fyysisiä mittauksia, valokuvattiin tutkittavat, tutkittiin potilasasiakirjat sekä haastateltiin ensisijaista hoitajaa (tietoa sosiaalisuuteen ja käyttäytymiseen liittyen). Tutkimustulokset kertoivat ulkoisten tunnusmerkkien (mm. kasvot, laihuus) laantuvan iän myötä. Älykkyyden keskiarvo oli 68, mutta siinä esiintyi suurta vaihtelua (20–120). Matemaattiset vaikeudet olivat yleisiä, ja yleistä oli myös tilanteeseen sopimaton käyttäytyminen. Tutkittavien kotiolot olivat olleet hämmästyttävän epävakait. Yleisesti tutkittavien elämäntilannetta kuvastivat psykososiaaliset ongelmat sekä vaikeudet sopeutua ja päästä kiinni itsenäiseen elämään. (Streissguth ym. 1991, 1962 – 1966.)

Myöhemmin Streissguth, Barr, Kogan & Bookstein (1996) tutkivat sikiöaikana alkoholille altistuneiden toisen asteen toiminnanvajavuuksia sekä niihin liittyviä riski- ja suojaavia tekijöitä. Tutkimukseen osallistui 473 henkilöä, iältään 3–51 vuotta. Tutkimus suoritettiin tekemällä elämänhistoriaa (Life History Interview) kartoittava puhelinhaastattelu tutkittavien ensisijaisille hoitajille. Toisen asteen toiminnanvajavuuksiksi tutkijaryhmä määritteli ne vaikeudet, jotka eivät ole synnynnäisiä ja joita voitaisiin todennäköisesti parantaa lisääntyneen ymmärryksen ja tarkoituksenmukaisten interventioiden avulla. Tutkimuksessa keskityttiin kuuteen toiminnanvajavuuteen: mielenterveyden ongelmat olivat yleisin toiminnanvajavuus (90 % vastaajista), kouluvaikeuksia ja lain noudattamisen ongelmia oli ollut yli puolella vastaajista (60 %), laitoksiin (vankila tai hoitolaitos) sijoittuminen ja sopimaton seksuaalinen käyttäytyminen oli haittana puolella vastaajista (50

%) ja alkoholi- tai huumeongelmaa oli kolmasosalla vastaajista (30 %). Aikuisikäisillä (yli 21-vuotiaat) arvioitiin vielä kahta itsenäisen elämiseen liittyvää toiminnanvajavuutta: epäitsenäinen asuminen ja työllistymisongelmat. Molempia toiminnanvajavuuksia oli suurimmalla osalla vastaajista (80 %). (Streissguth ym. 1996, 4.)

Riskitekijöiksi Streissguth ym. (1996) määrittivät sellaiset tekijät, jotka lisäävät osaltaan toisen asteen toiminnanvajavuuksia. Suojaaviksi tekijöiksi luokiteltiin ne tekijät, jotka auttoivat heikentämään toisen asteen toiminnanvajavuuksien vaikutusta henkilön elämään. Suojaaviksi tekijöiksi tutkimuksessa nimettiin mm. vakaat asumisolosuhteet, hyvä hoito, välttyminen väkivallalta, palvelujen saaminen ja diagnosointi ennen kuuden vuoden ikää. Riskitekijänä nähtiin se, että henkilö on vain vähäisesti näkyvästi vammautunut, mutta käyttäytyy FAS:lle ominaisesti. Streissguth ym. näkemyksen mukaan ymmärtämällä toisen asteen toiminnanvajavuuksia ja niihin liittyviä riski- ja suojaavia tekijöitä voidaan parantaa FAS-henkilöiden elämänlaatua. (Streissguth ym. 1996, 5 – 8.)

Streissguth esittää (1997, 145 – 163.), että alkoholille sikiöaikana altistuneet ihmiset tarvitsevat puolestapuhujan (advocate), puskurin, joka pyrkii asettamaan ympäristön vaatimukset ja FAS-henkilön omat odotukset tasapainoiseen, realistiseen tilaan. Tämä henkilö voi olla niin sukulainen tai muu läheinen henkilö kuin eri alojen ammattilainen, kuten opettaja tai sosiaalityöntekijä. Puskurin tarkoituksena on auttaa FAS-henkilöä selviämään arkipäivän asioista ja antaa tukea mahdollisimman itsenäiseen elämään. Hän voi esimerkiksi opettaa FAS-henkilölle organisatorisia taitoja, tunteiden hallintastrategioita, vahvistaa itsetuntoa tai valvoa rahankäyttöä. Puskuri myös auttaa FAS-henkilöä elämänmuutostilanteissa, kuten työelämään tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä, jo asioita etukäteen yhdessä suunnitellen. Tuki, joka pyrkii toimimaan välittäjänä ympäristön ja henkilön välillä, voi estää toisen asteen toiminnanvajavuuksien syntymistä. Omien vahvuuksien ja rajoitusten tunteminen sekä itsensä arvostaminen ovat

tärkeässä roolissa, kun ajatellaan FAS-henkilön kasvamista aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään (Streissguth 1997, 190 – 191.).

Viittala (2001, 35.) tutki väitöskirjatyössään huostaan otettujen, sikiöaikana alkoholille altistuneiden lasten elämäntilannetta ja siinä näkyviä riskiprosesseja ja suojaavia prosesseja. Tutkimuksessa kerättiin tietoa haastatteluin ja observoinnein kahdeksan lapsen ja nuoren elämästä (Viittala 2001, 67, 71 – 72.). Lastensuojelun toimenpiteet, sikiöaikainen altistuminen alkoholille ja erityisopetus poikkeavuutta vahvistamassa muodostuivat riskiprosessia välittäviksi mekanismeiksi. Jokaista kolmea riskiprosessia kuormittavat eri tekijät olivat vaikuttaneet tutkittujen lasten elämässä pitämällä yllä riskitilannetta, altistaneet riskitilanteisiin tai kasanneet negatiivisia seuraamuksia lasten elämään. (Viittala 2001, 223.)

Lastensuojelun toimenpiteitä riskiprosessina tukevia tekijöitä olivat negatiiviset kasaantuneet elämänmuutokset, aikuislähtöisyys lastensuojelun toimenpiteissä, lastensuojeluongelmien sosiaalinen periytyminen, sisarusten joutuminen eroon toisistaan, sijaisvanhemmilta puuttunut tuki, lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkymätön rooli lapsen elämässä ja viranomaisten yhteistyön puute. Sikiöaikaista altistumista alkoholille riskiprosessia tukevat tekijät liittyivät lasten toiminnanvajavuuksiin ja haittoihin, niistä uupuvaan ja epämääräiseen tietoon sekä kuntoutuksen puutteeseen. Erityisopetus poikkeavuutta vahvistamassa riskiprosessia tukevat tekijät heijastivat erityisopetuksen segregoivaa ja syrjäytymistä tukevaa luonnetta sekä kuntouttavan otteen puuttumista. (Viittala 2001, 222 – 251.)

Suojaavaa prosessia välittäviksi mekanismeiksi muodostuivat lasten ominaisuudet, sijaishuolto ja erityisopetuksen vahvuudet. Suojaava prosessia tukevat tekijät vähentävät riskitilanteille altistumista ja negatiivisia ketjuuntuneita seuraamuksia sekä tukevat itsetuntoa ja avaavat mahdollisuuksia. Lasten ominaisuuksia suojaavana prosessina tukevat tekijät kuvasivat lapsia aktiivisina toimijoina, toivat esiin heidän vahvuusalueitaan ja

vähäisiä ongelmiaan. Sijaishuoltoa suojaavana prosessina tukevia keskeisiä tekijöitä olivat kontaktit biologisiin vanhempiin, sijaisvanhempien tuki ja sijaisperheessä eläminen, laaja sosiaalinen verkosto ja sijaisvanhempien saama tuki. Erityisopetuksen vahvuutta suojaavana prosessina tukevat tekijät ilmenivät kuntoutumista ja tehokkuutta edistävinä tekijöinä ja opetuksen ulkoisina puitteina ja resursseina. Tutkimuksen lasten elämäntilanteita ja vuorovaikutusta kuvasivat eri perimä- ja ympäristötekijät, sikiöaikainen alkoholi-altistus ja erilaiset normatiiviset ja ei-toivotut elämäntapahtumat sekä riski- ja suojaavia prosesseja tukevat tekijät ja niitä välittävät mekanismit. (Viittala 2001, 251 – 268.)

Koposen (2005b, 20) tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten kehitystä, elinoloja ja kasvu-ympäristön osuutta kehityksessä. Tutkimus oli kyselylomaketutkimus, jonka aineisto koostui 63 alkoholille altistuneen, 15 alkoholille ja huumeille altistuneen ja 15 huumeille altistuneen lapsen tiedoista (Koponen 2005b, 22, 88.).

Koposen (2005b) tutkimuksen mukaan päihteille sikiöaikana altistuneiden lasten biologisten vanhempien elämäntilanteet ja kyvyt huolehtia lapsesta ovat heikkoja. Pääosa lapsista olikin sijoitettuna sijaisperheisiin tai laitoksiin. Suurin osa lapsista oli kohdannut elämässään riskitekijöitä liittyen psyykkisten häiriöiden syntyyn, ja suuri osa lapsista asui sijaisperheissä. Suhteet biologisiin vanhempiin, sisaruksiin ja muihin sukulaisiin olivat jääneet heikoiksi. Biologiset sisarukset tapasivat toisiaan pääosin vain, jos he olivat sijoitettuna samaan paikkaan sisarustensa kanssa. Varhainen sijoitus biologisen kodin ulkopuolelle tuki lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, ja vaikeiden elämäkokemusten todettiin olevan yhteydessä kiintymyskäyttäytymiseen, käytöshäiriöihin, kykyyn kertoa mielipahasta ja ottaa muita huomioon. Yleisesti ottaen sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten tilanteet olivat hyvin erilaisia, mikä vaikeutti kasvu-ympäristön osuuden arviointia kehityksessä. Tulosten varjolla voidaan kuitenkin todeta, että lapsen

varhaiset kokemukset ja sijoitusikä olivat merkityksellisessä roolissa lapsen sosioemotionaaliossa kehityksessä. (Koponen 2005b, 90 – 95.)

Koponen (2005a) jatkoi tutkimustaan päihteille sikiöaikana altistuneiden lasten elämästä, kasvuympäristöstä ja sosioemotionaaliossa kehityksestä keräten aineistoa 38 lapsesta, jotka olivat osallistuneet edeltävään tutkimukseen. Aineisto koostui sijaisvanhempien ja omahoitajien kirjoittamista lasten elämäkertatiedoista sekä kuuden lapsen sijaisvanhemman haastatteluista. (Koponen, 2005a, 24 – 25.) Laadullisen tutkimusotteen myötä Koposen tavoitteena oli kuvata konkreettisesti lasten elämäkulkua, arkea, ongelmia ja kehitysmahdollisuuksia. Tutkimuksen mukaan kehityksen kannalta ratkaisevaa oli alkoholi-altistuksen aiheuttamien toimintakykyä haittaavien sairauksien ja vammojen määrä, varhainen pysyvästi pois biologisesta kodista tapahtunut sijoitus ja vaikeiden elämäkokemusten määrä. Kasvuympäristön vaikutuksen arviointi osoittautui tässä tutkimuksessa vaikeaksi, sillä lapset ja heidän elämäkulkunsa erosivat toisistaan suuresti. Tutkimus osoitti kuitenkin, että ne lapset, jotka oli sijoitettu suoraan synnytyslaitokselta, olivat vähiten oireilevia. (Koponen 2005a, 126 – 128.)

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimusote

Tutkimuksesta muodostui laadullinen haastattelututkimus, jossa menetelmänä käytettiin etnografista haastattelua. Laadullisen tutkimuksen haasteena on luoda kokonaisvaltainen kuva jostain ilmiöstä tai tapahtumasta, ymmärtää sen perusluonnetta tietyssä kontekstissa ja antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta tälle ilmiölle (Patton, M. 2002, 480; Tuomi & Sarajärvi 2002, 87.). Etnografisessa tutkimuksessa tutkijan tavoitteena on ymmärtää tapahtumien merkityksiä osallisten omasta näkökulmasta ja rakentaa tulkintaa, jossa yhdistyvät tutkijan teoreettinen tietämys sekä tutkittavien että hänen oma näkökulmansa (Syrjäläinen 1994, 68.). Tutkimuksessa tuotettava tieto rakentuu erilaisissa kohtaamisissa sosiaalisessa todellisuudessa paikkaan, aikaan ja yhteisöllisiin diskursiivisiin käytäntöihin sitoutuneena (Hakala & Hynninen 2007, 211.).

Artikkelissaan Rantala (2007) kokoaa etnografian määritelmiä eri näkökulmista ja käsityksistä lähtien. Näiden määritelmien mukaan etnografiaan liittyy mm. analysointi, tulkinta, pyrkimys ymmärtämiseen, aineiston tai tutkimuskohteen kuvailu sekä kiinnostus tutkimuskohteeseen. (Rantala 2007, 127.) Etnografisen tutkimuksen lähtökohtana on, että ihminen tietää maailmasta kokemuksensa kautta. Ihminen on aktiivinen ja tavoitteellinen, ja hänen elämässään on tarkoitus ja päämäärä. Ihminen on myös tunteva, suunnitteleva ja asioita arvottava. Ihmisen toiminnan tuloksena syntyvät kulttuurit, ja nämä puolestaan muovaavat ihmistä. Kielellä on suuri merkitys niin vuorovaikutuksen kuin ajattelun välineenä. Etnografisen tutkimuksen tavoitteena on inhimillisen ymmärryksen lisääminen. Tieto on inhimillistä, subjektiivista, arvo- ja kontekstisidonnaista. Tutkija on aktiivinen ja pyrkii vuorovaikutukseen tutkittavan kanssa. Tutkijan persoonallisuus, arvot

ja historia suuntaavat tutkimuksen kulkua, ja tässä tutkijan tulee tiedostaa oma roolinsa. (Syrjäläinen 1994, 77.) Kielen avulla etnografi luo käsityksiä todellisuudesta ja samalla myös itsestään. Hän nimeää, tuottaa erilaisia asiantiloja ja rakentaa niiden välisiä suhteita. (Salo 2007, 229.)

Etnografisen haastattelun avulla pyritään löytämään henkilön havaintoja maailmasta, arvoja, uskomuksia, vahvuuksia, merkityksiä ja tarpeita. Haastattelutilanteessa vaikuttavat niin haastattelijan kuin haastateltavankin kulttuurit, ja haastateltavan omat ajatukset, perustelut ja tulkinnat omasta toiminnasta saattavat erota haastattelijan tekemistä tulkinnoista. (Tolonen & Palmu 2007, 92; Westby 1990, 102.)

Etnografiselle haastattelulle on tunnusomaista se, että tutkijalla on ollut kunnioittava, jatkuva suhde haastateltaviin sekä riittävän hyvät suhteet aitoon näkemysten vaihtoon. Tähän liittyy myös vaatimus siitä, että haastateltavilla on ollut tarpeeksi aikaa ja avoimuutta haastatteluiden aikana tutkia tarkoituksenmukaisesti yhdessä tutkijan kanssa niitä tarkoituksia, joita he antavat tapahtumille maailmoissaan. (Sherman Heyl 2001, 369.) Haastatteluissa keskustelijat eivät ole tasa-arvoisia. On tärkeää tiedostaa molempien omat taustat ja muut asiat, jotka vaikuttavat valtasuhteisiin ja haastattelutilanteeseen, sekä siihen mitä siellä puhutaan ja miten. Se mistä, miten ja kuinka hyvin tutkija ja tutkittava tuntevat toisensa, antaa erilaisen lähtökohdan tutkimukselle. (Tolonen ym. 2007, 94-96.)

Haastattelu ei ole yksittäinen tapahtuma, vaan se voi herättää kaikenlaisia tunteita ja muistoja haastattelua ennen tai sen jälkeen. (Patton 2002, 405; Tolonen ym. 2007, 98.) Luottamuksen olemassaolo vaikuttaa siihen miten ja millaisista asioista voidaan keskustella (Mietola 2007, 167). Etnografisessa haastattelussa kysymykset ja vastaukset eivät ole ennalta päätettyjä vaan ne pitää löytää haastateltavalta henkilöltä, sillä jokaisella on erilaiset arvot, uskomukset, voimavarat ja tarpeet. Haastattelun tarkoituksena on, että

haastattelija alkaisi ymmärtää haastateltavien sosiaalisia tilanteita sekä heidän havaintojaan ja tunteitaan niistä. (Westby 1990, 105.)

4.2 Tutkimuskohde ja aineisto

Tässä työssä tutkimuksen kohteena oli sikiöaikana alkoholille altistunut poika, Sampo. Hän oli tutkimushetkellä 17-vuotias. Sampo on otettu huostaan kolmevuotiaana. Hän asui vuoden vanhempien sisarustensa kanssa lastenkodissa, jonka jälkeen he muuttivat sijaisperheeseen, jossa Sampo asuu edelleen. Myöhemmin sijaisperhetoiminta on kasvanut perhekodeksi, ja näin ollen sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on ollut suurempi aikaisempaan toimintaan verrattuna. Tällä hetkellä perhekodeissa työskentelee sijaisvanhempien lisäksi kaksi työntekijää. Sampon diagnoosi on Q86.0 FAS-piirteet ja levottomuus. FAS ei näy arkipäivässä Sampon kohdalla juurikaan. Ainoastaan jotkin askareet tai käden taitoa vaativat asiat saattavat olla enemmän aikaa vieviä tai kömpelöitä.

Sampo aloitti koulunkäynnin vuoden viivästyksellä. Hän suoritti oppivelvollisuuden yleisopetuksen opetussuunnitelman mukaan kaikissa muissa aineissa paitsi matematiikassa, jossa hänellä oli yksilöllinen oppimäärä kahden viimeisen vuoden aikana. Sampo on saanut osa-aikaista erityisopetusta koko peruskouluajan. Tällä hetkellä Sampo opiskelee ensimmäistä vuotta ammatillisen koulutuksen autoalalla, autonasennuslinjalla, mutta oman kiinnostuksen tarkentumisen myötä hän on hakenut vaihtoa logistiikkapuolelle ensi syksystä alkaen.

Olin kiinnostunut pois kotoa sijoitettujen lasten ja nuorten elämäkulusta ja otin yhteyttä erääseen perhekotiin, jonka toiminnasta olin kuullut positiivista palautetta paikkakunnan itselleni tutuilta opettajilta. Tällöin minulla ei vielä ollut tarkkaa aihetta. Yhteydenpito perhekodin kanssa tutkimusprojektista alkoi keväällä 2006, jonka aikana olin puhelinkontaktissa perhekodin

vanhempiin ja tein kaksi vierailua perhekotiin projektia suunnitellen. Aihe tarkentui FAS:iin liittyväksi ensimmäisen vierailun aikana. Perhekodin vanhemmat ja Sampo itse innostuivat tutkimusprojektista. Olin perhekotiin yhteydessä tutkimuksen viivästymisestä keväällä 2007, ja syksyllä 2007 sovimme haastattelujen aloittamisesta. Talvella 2007–2008 olin yhteydessä myös nuoreen naiseen, joka oli sikiöaikana altistunut alkoholille. Keskustelimme hänen kanssaan muutamaan otteeseen mahdollisuudesta osallistua tutkimusprojektiin. Lopulta hän kuitenkin kieltäytyi. Keskustelin asiasta Sampon ja perhekodin vanhempien kanssa ja heille sopi, että tutkimus tehtäisiin ainoastaan Samposta.

Jo ennen tutkimusprojektia olimme Sampon kanssa tuttuja toisillemme koulun käytäviltä, minä opettajana ja Sampo oppilaana. En varsinaisesti opettanut Sampoa, mutta meillä oli useita yhteisiä kohtaamisia välituntisin. Työskentelin Sampon koulussa yhden lukuvuoden ajan hänen ollessa seitsemännellä luokalla. Ottaessani yhteyttä perhekotiin en tiennyt Sampon asuvan siellä. Hänestä tuli tutkimuskohteeni perhekodin vanhempien ehdotuksesta. Mielestäni vuorovaikutus tutkijan ja niin Sampon kuin perhekodin vanhempienkin välillä muodostui nopeasti avoimeksi ja luottamukselliseksi.

Se, että olin toiminut Sampon koulussa opettajana, vaikutti tutkimuksen tekoon. Tiesin paljon esimerkiksi koulun käytännöistä liittyen siihen miten oppilaita yleisesti tuetaan koulunkäynnissä. Mielestäni itse haastattelutilanteessa emme kuitenkaan kohdanneet varsinaisesti opettajana ja oppilaana, sillä haastattelut tutkimusta varten tapahtuivat kaksi ja puoli vuotta sen jälkeen, kun olin lopettanut työskentelyn Sampon koulussa. Myös Sampo oli jo vaihtanut oppilaitosta. Yhteisen kouluvuotemme jälkeen olimme nähneet toisiamme satunnaisesti kadulla, kaupassa jne., jolloin olimme aina pysähtyneet vaihtamaan hetkeksi kuulumisia. Myönteinen ja jo pidempään jatkunut tunteminen auttoi tutkimuksen teossa siten, että luottamus syntyi nopeasti, ja oli helppoa esimerkiksi mennä perhekotiin vierailulle tai tavata Sampoa kahvilassa ja näin tutustua hänen maailmaansa.

Aineisto hankittiin pääosin haastatteluin. Tein yhteensä kolme haastattelua, joista kaksi Sampon kanssa ja yhden perhekodin vanhempien kanssa. Muita aineiston hankintatapoja olivat perhekodin vanhempien ja Sampon kanssa käydyt ennakoivat keskustelut ja perhekodista saadut dokumentit, jotka olivat lääkärin lausunto diagnoosista, koulupsykologin lausunto sekä koulutustoimen päätös Sampon saamasta tuesta koulunkäyntiin yläkoulun aikana. Tutkimuksen pääaineistona ovat Sampon kaksi haastattelua, ja tätä aineistoa täydentää muu edellä mainittu materiaali.

Kaikki haastattelut sujuivat hyvin ja ne olivat enemmänkin keskusteluja. Tutkijan toiminta haastattelutilanteissa parani haastattelukertojen myötä siten, että haastateltaville jäi yhä suurempi tila käytettäväkseen ja haastatteli kuunteli heidän tarinaansa. En käyttänyt valmiita haastattelukysymyksiä vaan pyysin haastateltavia kertomaan vapaasti omasta elämästään/Sampon elämästä. Näin halusin varmistaa, että haastateltavat kertoisivat itselleen merkityksellisistä ja tärkeistä asioista, ja pystyisin tuomaan esiin heidän näkökulmansa. Alustavissa keskusteluissa, haastatteluissa ja dokumenteissa tuli esille paljon samoja asioita, jolloin aineiston kylläntymistä alkoi tapahtua.

Haastattelin Sampoa ensimmäisen kerran tammikuussa 2008. Sovimme tapaamisen puhelimitse ja tapasimme kahvilassa. Pyysin Sampoa kertomaan vapaasti omasta elämästään. Sampo oli valmistautunut ensimmäiseen haastattelukertaan etukäteen miettien omaa elämäntarinaansa ja sitä jaksottavia siirtymiä. Katselimme myös Sampon minun pyynnöstäni mukanaan tuomia valokuvia hänen lapsuudestaan. Luottamuksellisen ilmapiirin luomista pidin erityisen tärkeänä, sillä pyysin Sampoa muistelemaan ja kertomaan omasta elämästään. Osa kokemuksista saattoi olla arkaluotoisia, ikäviä tai tunnelatautuneita. Nauhoitin haastattelun, joka kesti yhden tunnin ja 21 minuuttia. Seuraavaksi haastattelin perhekodin vanhempia. Olin kysynyt tähän luvan myös Sampolta. Haastattelin perhekodin vanhempia tammikuun lopussa

2008. Sovimme haastattelusta puhelimitse ja tapasimme heidän kotonaan. Pyysin heitä vapaasti kertomaan Sampon elämästä. Keskustelu perhekodin vanhempien kanssa sujui luontevasti, ja heidän tarinansa Samposta kulki samoja uria kuin Sampon oma tarina. Nauhoitin haastattelun, joka kesti yhden tunnin ja 22 minuuttia. Kolmas haastattelu oli tarkentava haastattelu Sampon kanssa. Sovimme haastattelun puhelimitse ja tapasimme helmikuussa 2008 hänen kotonaan. Tarkoituksena oli paneutua sellaisiin asioihin ja kysymyksiin, jotka olivat nousseet kahden edellisen haastattelun pohjalta, ja näin ollen kolmas haastattelu keskittyi suurelta osin koulukokemuksiin. Nauhoitin haastattelun, joka kesti 43 minuuttia.

4.3 Aineiston analysointi

Laadullisen analyysin ja raportoinnin perustana toimii syvä ja rikas kuvailu. Tavoitteena on, että lukija pystyy ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja muodostamaan oman käsityksensä siitä rikkaan, yksityiskohtaisen ja konkreettisen kuvailun avulla. (Patton, M. 2002, 437 – 438.) Keskeistä analyysissä on koodien, aineistokategorioiden ja käsitteiden suhde toisiinsa sekä näiden välisten linkkien luominen ja niiden tarkastelu (Coffey & Atkinson 1996, 4, 27.). Laadullisessa analyysissä voidaan käyttää joko induktiivista tai deduktiivista päättelyä. Päättelyn ollessa induktiivista tapahtuu analyysi yksittäisestä yleiseen ja deduktiivista yleisestä yksittäiseen. (Tuomi ym. 2002, 95 – 96.) Induktiivisen analyysin myötä löydetään kaavoja, teemoja ja kategorioita tutkimusaineistosta. Löydökset nousevat aineistosta ja ovat tulosta analysoijan ja aineiston vuorovaikutuksesta. (Patton 2002, 453 – 454.) Tässä tutkimuksessa käytetään aineistolähtöistä eli induktiivista analyysia.

Syrjäläinen (1994, 94.) kuvaa etnografisen aineiston analysointia suurelta osin tutkijan ajattelutyöksi. Analyysiprosessissa edetään luokitusten ja ilmiöiden toistuvuuden kautta eri luokkiin, kategorioihin ja teemoihin, joista muodostuu

tulkinta tutkimusaineiston ja kirjallisuuden vuoropuhelussa. Pattonin (2002, 453 – 454.) mukaan sisällönanalyysiksi kutsutaan laadullisen aineiston pelkistämistä ja kaikkea sellaista toimintaa, jolla yritetään saada aineistoon järkeä löytämällä keskeisiä johdonmukaisuuksia ja merkityksiä. Aloitin tutkimusmateriaalin analysoinnin haastattelujen purkamisella. Tutkimuksen kolme haastattelua kestivät yhteensä kolme tuntia ja 26 minuuttia. Nauhoitin kaikki haastattelut digitaalisella sanelukoneella ja purin nauhoitukset sanasanaisesti haastatteluista seuranneiden kahden tai kolmen päivän aikana. Litterointivaiheessa kuuntelin haastattelut kahteen kertaan, joista toisella kerralla korjailin ja lisäilin puuttuvia sanoja ensimmäisellä kerralla syntyneeseen tekstiin. Sanasanaisesti purettuna tekstiä tuli 108 A4-arkkia. Luin litteroidut haastattelut kahteen kertaan läpi, jotta pystyin muodostamaan kokonaisvaikutelman. Tämän jälkeen käsittelin Sampon haastatteluja ja perhekodin vanhempien haastattelua erikseen, jotta pystyisin samaan kokonaisvaikutelman Sampon omasta näkökulmasta elämäänsä ja perhekodin vanhempien näkökulmasta Sampon elämään.

Aloin teemoitella aineistoa, mitä ohjasi tutkimuskysymykset ja tutkittavien esiin nostamat teemat. Alleviivasin toistuvia teemoja kuvaavia ilmauksia ja merkitsin ilmauksille koodit aineiston sivun reunaan. Annoin alkuperäisilmauksille sanan tai lauseen pituisen koodin. Pidin tässä vaiheessa kaikki kolme haastattelua omina kokonaisuuksinaan. Tämän jälkeen aloin ryhmitellä aineistoa. Kävin alkuperäisilmaukset läpi ja etsin samankaltaisuuksia ja eroavuuksia kuvaavia koodeja, jotka ryhmittelin yhdistäen samaa asiaa tarkoittavat koodit alaluokaksi. Aineisto tiivistyi tämän analyysivaiheen myötä 18 sivuun, kun yksittäiset asiat sisällytettiin yleisempiin käsitteisiin. Analyysin avuksi tein käsitekarttoja ja käytin värejä. (Tuomi ym. 2002, 112-113.) Yhdistin Sampon haastattelut tässä vaiheessa yhdeksi kokonaisuudeksi ja pidin perhekodin vanhempien haastattelun omana kokonaisuutenaan.

Yhdistelin aineistosta löytyneet alaluokat yläluokiksi ja ne edelleen pääluokiksi sekä yhdistäväksi luokaksi, ja näin etenin alkuperäisilmauksista teoreettisiin käsitteisiin. Jatkoin luokkien yhdistämistä niin kauan, kuin se oli aineiston kannalta mahdollista. Tässä vaiheessa yhdistin Sampon ja perhekodin vanhempien haastattelut. Käsitteitä yhdistelemällä sain vastauksia tutkimustehtäviini. (Tuomi ym. 2002, 112-115.) Seuraavassa taulukossa kuvataan analysoinnin kulkua.

	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
TUTKIMUSKYSYMYKS 1	Perhekoti tuntuu kodilta Vanhempien huolenpito Avoin keskustelu FAS:ta perhekodissa Isän ja perhekodin hyvä suhde	Perhekoti	Sosiaaliset suhteet	Sikiöaikana alkoholille altistunut nuori henkilönä
	Läheinen suhde isään Yhteys läheisiin sukulaisiin Kaveripiirin muutos Kaverit samanhenkisiä	Suhteet läheisiin		
	Positiivisuus Sosiaalisuus Älykäs Tyytyvä vähään Realistisuus Luottamus Kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin Hyvä itsetunto	Persoonallisuus	Elämisen taito	
	Vastuu omista asioista Oma-aloitteisuus Vapaa-aika Ammatinvalinta	Vastuu omista asioista		
	Tulevaisuuden suunnitelmia Hyvän tulevaisuuden onnistumisen edellytykset Tuen tarve tulevaisuudessa Tulevaisuuden pelot	Tulevaisuuden kuva		
	Tottuminen sijoitukseen Tottuminen muutoksiin perhetilanteissa Tapahtumien ja asioiden syiden ymmärtäminen Laitostuminen Joutunut sopeutumaan pienestä pitäen	Sopeutuminen		

	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
TUTKIMUSKYSYMYS 2	Myönteinen suhtautuminen koulutukseen Viihtyy koulussa Kouluosaaminen	Koulunkäynnin vahvuudet	Koulunkäynti ja oppiminen	
	Suoriutumisen ongelmia Koulunkäynti ei motivoi Keskittymisen ongelmia & levottomuus Motoriikan ongelmat Suhde opettajien kanssa	Koulunkäynnin heikkoudet		
	Erityisopetus Muu koulun tuki Perhekodin tuki Tiedottaminen koululle	Koulunkäynnin tuki		
TUTKIMUS-KYSYMYS 3	Itse vaikuttaa omaan menestymiseen Sijoitus Persoonallisuus	Menestyksen tekijöitä		

4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tuomi ym. (2002, 135 – 138.) mukaan *luotettavuuden* arvioinnissa tulee tutkimus huomioida kokonaisuutena ja antaa painoarvoa sen sisäiselle johdonmukaisuudelle. Tämän lisäksi tärkeää on, että tutkimuksessa on huomioitu seuraaviin seikkoihin liittyviä asioita: tutkimuksen kohde ja tarkoitus, tutkijan omat sitoumukset, aineistonkeruu, tutkimuksen tiedonantajat, tutkija–tiedonantaja-suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen luotettavuus ja tutkimuksen raportointi. Myös Kiviniemi (2007, 81–83.) korostaa tutkimusasetelman avoimuutta ja prosessiluonnetta, sillä laadullisessa tutkimuksessa tutkija toimii aineistonkeruun välineenä ja hänen näkemyksensä ja tulkintansa kehittyvät tutkimusprosessin edetessä. Tutkimusraportti perustuu tutkijan omille tulkinnoille, ja joku toinen tutkija saattaisi tulkita samaa aineistoa eri luokituksin ja painotuksin. Kun tutkija antaa riittävästi tietoa edellä mainituista asioista, lukijalle muodostuu

uskottava selitys aineiston kokoamisesta, ja tutkimustulosten ymmärrettävyys ja selkeys korostuu. (Tuomi ym. 2002, 135 – 138; Kiviniemi 2007, 83.)

Pattonin (2002, 552 – 553.) mukaan luotettavuus riippuu kolmesta asiasta: 1) tarkoista ja täsmällisistä metodeista, 2) tutkijan luotettavuudesta ja 3) filosofisesta uskosta laadullisen tutkimuksen arvoon. Tässä tutkimuksessa pääosa tutkimusmateriaalista kerättiin haastatteluilla ja aineiston analyysi on kuvattu mahdollisimman tarkasti, jotta lukija saisi kattavan kuvan siitä, miten tutkimus toteutettiin ja tutkimuskysymyksiin vastattiin. Tutkija on tätä tutkimusta tehdessään ollut oppija, mutta pyrkinyt toimimaan mahdollisimman ammattimaisesti ja tarkoin noudattamaan niitä ohjeita ja käytänteitä, joita opinnäytetyön tekemiselle on annettu. Laadullinen tutkimusote tuntui kohdallani luonnolliselta valinnalta. Halusin syvemmin ymmärtää millainen elämäntapa sikiöaikana alkoholille altistuneella nuorella on ja miten eri elämäntapahtumat ovat muovanneet häntä henkilönä, hänen oppimistaan ja tukeneet menestymistä elämässä.

Aineiston luotettavuutta lisää se, että eri haastattelukertoina ja eri ihmisten haastatteluissa esiintyi samoja asioita ja toistuvia teemoja. Eri aineistoista nousi esiin myös eri asioita ja halusin ottaa tutkimuskohteen oman näkökulman elämäänsä pääaineistoksi ja täydentää sitä perhekodin vanhempien haastattelulla. (Patton 2002, 559.) Tutkimuksen toteutukseen olisi voinut tuoda oman lisänsä Sampon oppimisen ja koulunkäynnin havainnoiminen. Nyt näkökulma jää suurelta osin Sampon omien kokemusten ja tunteiden sekä perhekodin vanhempien käsitysten varaan. Tavoitteenani oli kuitenkin pitää tutkittavan oma ääni esillä ja kertoa yksi tarina, yhdessä ajassa, yhdessä paikassa. (Patton 2002, 563.)

Lähtökohtana omalle ennakkokäsitykselleni Samposta olivat aikaisemmat kokemukseni hänestä. Tästä ennakkokäsitys muotoutui edelleen pitäessäni yhteyttä perhekodin vanhempien ja Sampon kanssa ennen varsinaisia haastatteluja. Myös kirjallisuuteen tutustuminen antoi jonkinlaisen käsityksen

FAS-nuoren elämäkulusta ja oppimisesta. Alusta lähtien käsitykseni Samposta on ollut positiivinen, joka vaikutti tutkimuskysymysten aseteluun ja näkökulman valintaan. (Patton 2002, 553.)

Murphy ja Dingwall (2001, 339.) puhuvat artikkelissaan etnografisen tutkimuksen tekemisen *eettisistä* periaatteista ja mainitsevat Beauchampin ym. (1982) luoman ohjeistuksen tutkimuskäytäntöön. Beauchampin ym. mukaan tutkija ei saa vahingoittaa tutkimukseen osallistujia, tutkimuksen tulee tuottaa jotain positiivista ja tunnistettavaa hyötyä, tutkimukseen osallistuvien arvoja ja päätöksiä tulee kunnioittaa sekä ihmisiä tulee kohdella tasa-arvoisesti. Tämän lisäksi tutkijan tulee noudattaa tieteen sisäisen etiikan periaatteita. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi kehotuksia noudattaa tieteellisiä menettelytapoja avoimesti ja rehellisesti. Nämä periaatteet toimivat pohjana eettisesti kestäville tutkimustavoille. (Kuula 2006, 59 – 60.)

Tutkijan tulee informoida tutkittavia tutkimusaiheesta sekä tutkimusaineiston käsittelystä, käytöstä ja kohtalosta. Tutkittavan tutkimuksesta saama informaatio muodostaa tutkimukseen suostumuksen sisällön ja se vahvistetaan allekirjoitetuilla kirjallisilla sopimuksilla. Tutkimuksesta annettava etukäteistieto on merkittävä asia ihmisten miettiessä halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Suostumuksen tulee olla tietoon perustuva, jolloin tutkittavalle muodostuu käsitys siitä miksi ja mihin tarkoitukseen tutkimusaineisto kerätään, miten sitä muokataan ja säilytetään ja keillä on aineiston käyttöoikeus. Keskustelimme tutkimukseen liittyvistä eri asioista Sampon ja perhekodin vanhempien kesken hyvissä ajoin ennakoivissa keskusteluissa. Lopullisen sopimuksen teimme asiasta kirjallisena. (Kuula 2006, 99 – 104.)

Tutkimuksen kohde oli tutkimushetkellä alaikäinen, ja siksi tarvittiin huoltajan tai muun laillisen edustajan lupa hänen tutkimukseen osallistumisen vahvistamiseen. Koska Sampo on otettu huostaan, kysyin suullisesti luvan perhekodin vanhemmilta kysyä lupaa Sampon haastatteluun sosiaalitoimesta, jossa Sampon sosiaalityöntekijä allekirjoitti tutkimusluvan (liite 1) ennen

aineiston keruuta. Lopullisen suostumuksensa Sampo antoi itse allekirjoittamalla tutkimusluvan (liite 2) ennen haastatteluja. Perhekodin vanhemmat allekirjoittavat myös tutkimusluvut ennen haastattelua (liite 2). (Kuula 2006, 147 – 148.)

Jätin tutkimusaiheen arkaluontoisuuden haastateltavien määriteltäväksi siihen vaikuttavien kulttuuristen ja tilannekohtaisten tekijöiden vuoksi. Etnografisen haastattelun luonteen vuoksi ei kaikkia esille nousseita keskustelun sisältöjä pystynyt ennakoimaan, mutta kiusaantuneita tilanteita ei haastatteluiden aikana syntynyt. Haastateltavat myös tiesivät voivansa olla keskustelematta kiusallisilta tuntuvista aiheista. Kaikki haastateltavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti. (Kuula 2006, 136 – 138, 160.)

4.5 Tutkimuksen raportointi

Käytän sijaisvanhemmista nimitystä sijaisvanhemmat, sijaisäiti, sijaisisä tai perhekodin vanhemmat, vaikka haastatteluissa käytettiin henkilöiden nimiä. Isällä ja äidillä viitataan Sampon biologisiin vanhempiin. Sampon puheesta lainattujen kohtien jäljessä on merkintä siitä, ovatko ne ensimmäisestä vai toisesta haastattelukerrasta. Ensimmäinen haastattelukerta on merkitty lainauksien loppuun numerolla yksi (1) ja toinen numerolla kaksi (2). Muiden suorien lainauksien lopussa on merkinnät (SÄ) sijaisäidille ja (SI) sijaisisälle osoittamaan, kenen puheesta lainaus on otettu. Tarpeettomien sanojen poistamista kuvaan tekstissä (--)merkillä.

Elämäntarina muodostuu toisiinsa liittyvistä tapahtumista ja tärkeistä henkilöistä (Plummer 2001, 399.). Tutkimuksen raportoinnin tavoitteena on kuvata niitä ihmisiä, tapahtumia ja asioita eri vivahteineen, joista tutkimuskohteena oleva henkilö kokoaa omaa elämäntarinaansa.

5 Sampon tarina

5.1 ”Mä annan vaan virran viedä”

Positiivinen ja sopeutuva Sampo

Sampo syntyi vuonna 1990. Elämänsä ensimmäiset vuodet hän asui äitinsä ja sisaruksiensa kanssa. Kolmevuotiaana Sampo otettiin huostaan ja hänet sijoitettiin yhdessä kahden vanhemman sisaruksen kanssa lastenkotiin, jossa he asuivat vuoden. Hän muistaa lastenkotiajasta jonkin verran, mutta ei mitään tarkkoja asioita tai ihmisiä. Sampon mielestä lastenkodissa oli kuitenkin turvallista, *”että semmost elämistä se oli”* (1). Sampon ollessa lastenkodissa alkoivat hänen ja isän tapaamiset. Sampo ei muista tavanneensa äitiään lastenkotiaikana.

Lastenkodista Sampo sisaruksineen sijoitettiin sijaisperheeseen. Sijaisvanhemmat tapasivat Sampon ja hänen sisaruksensa ensimmäisen kerran lastenkodissa. *”Tai se oli hirveen avoin, että se ei vierastanu ketään eikä näin ja heti syliin ja semmonen kauheen avoin ja ei mitenkään varauksellinen ja ja et silleen tuntu niinku aika erikoiselta, et se oli, ku oltiin ihan vieraita ihmisiä, et se oli niinku ois meidät tuntenu jo kuin kauan”* (SÄ). Ennen muuttoa sijaisperheeseen Sampo sisaruksineen vieraili sijaisperheessä muutamana viikonloppuna. Sampo oli tällöin neljän vanha. Jo ensimmäisissä tapaamisissa sijaisäiti kiinnitti huomiota Sampon vilkkauteen ja levottomuuteen. *”Mulle jäi niin mieleen ku se tota laulo meille jotain, se halus laulaa, niin se seiso tommosessa nojatuolissa ni päällään, se meni niinku nojaa sitä, se oli niinku päällään, mä en ikinä unohda sitä, et se ei voinu olla sellasessa normaalissa asennossa ollenkaan”* (SÄ).

Tottuminen sijaisperheeseen sujui Sampon mukaan hyvin, *”En mä tiää, ei se silleen mikään kauhee niinku vaikee tottumiskysymys ollu”* (1). Myös sijaisvanhempien mukaan Sampon sopeutuminen sujui ongelmitta. Sampo ei

ikäväinyt tai kysellyt äidistään, eikä vilkkauskaan tuntunut häiritsevältä. Vuosi lastenkodissa oli kuitenkin jättänyt jälkensä Sampoon, *”se kysy ekana yönä ku mä kävin peittelemässä et (--) kukas on yökkönä”* (SÄ).

Sampon täytettyä viisi vuotta hänen äitinsä kuoli. Tämä tapahtui saman vuoden syksyllä, kun Sampo sisaruksineen oli sijoitettu sijaisperheeseen. *”Ehkä se on ollut parempi, että se kuoli silloin ku mä olin nuori, että et, silloin jotenkin tota ni ei sitä oikeen silloin käsittänyt niitä asioita silleen niinku nii tarkasti”* (1). Äiti on jäänyt Sampolle vieraaksi, eikä hänellä ole muistoja äidistä, paitsi hautajaisista. Hän tietää, että äidin kuolema johtui alkoholista. Vanhempana Sampo on ajatellut äitiään ja miettinyt, millaiset välit hänellä olisi äidin kanssa, jos äiti vielä eläisi. Sampon kummitäti on kertonut äidistä Sampolle, ja hänellä on tallella muutama valokuva, jossa hän näkyy äitinsä kanssa.

Sampo on aina viihtynyt perhekodissa hyvin. Hänen mielestään sijoitus pois biologisen vanhemman luota oli hänen kohdallaan parempi, sillä äiti ei pystynyt tarjoamaan hyvää kasvuympäristöä. Sampo on kokenut perhekodin aina kodikseen. *”Nuorempana varsinki ni, koki sen ihan sillai niinku kodikseen ja tälleen näin ja nytte niinku vanhempana niin ni kuitenkin tietää ettei se oo niinku oikee koti, mutta kuitenkin todella lähellä sitä”* (1). Sampo kuvaa perhekodin tunnelmaa todella kodikkaaksi ja sijaisvanhempia huolehtivaisiksi, *”mun mielest ne on aina ollu niinku todella mukavii ihmisii, et ne on aina tota noin, just et ne on ottanut todella paljon niinku meiat huomioon ja just uhrannu itteensä ja aikaansa ja kaikkeensa niinku et meidän hyvinvoinnin ja viihtyvyyden nimiin”* (1). Perhekodin sääntöihin kuuluvat mm. nukkumaanmenoajat ja kotiintuloajat. Sampon mielestä kotona on myös perusasiat kunnossa siten, että melkein jokaisella on oma huone ja käytössä ovat mm. stereot ja tietokone. He ovat useana kesänä tehneet perhekodin kanssa lomamatkoja ulkomaille ja viettävät aikaa perheen mökillä. *”Mökillähän se viihtyy koska se voi tosiaan, se saa ilomielin siellä hakata halkoja niin kauan ku se jaksaa ja ja viittii ja lämmittää saunaa, että se tykkää puuhastella*

ja sekin on varmaan sitä, että sil on koko aika sitte jotain tekemistä, et se mielellään tekee” (SÄ).

Sampo kertoo aina jollain tavalla tienneensä, ettei pysty asumaan kotonaan, vaikka nuorempana ei asiaa ymmärtänytkään. Vanhemmalla iällä hän on myös alkanut ymmärtää sijoitukseen liittyviä syitä. Sampon mielestä hänen elämänsä taustat eivät kuitenkaan vaikuta suuresti hänen elämäänsä, *” et iha niinku normaali elämää täs eletään”*(1).

Sampo kuvailee itseään positiiviseksi, luotettavaksi, sosiaaliseksi ja melko fiksuksi ihmiseksi. Omalla fiksuudellaan Sampo tarkoittaa hyvää yleissivistystä ja sitä, että osaa ajatella omilla aivoillaan. Hän tyytyy aika vähään ja suhtautuu elämään realistisesti, mutta positiivisesti. Nuorena koetut elämäkokemukset ovat tehneet hänestä sopeutujan ja selviytyjän. Sampo on yhteiskunnallisesti vastaanottava ja kantaa ottava. Hän seuraa uutisia ja politiikkaa. Yhteiskunnallisista asioista Sampo keskustelee kotona perhekodin vanhempien ja työntekijöiden kanssa. Hän on huolissaan ihmisten itsekeskeisyydestä ja pinnallisuudesta, sodista ja globalisaatiosta. Sampo kertoo kasvaneensa henkisesti viimeisen vuoden aikana: *”mä osaan ehkä nykyään ni just paljo paremmin omista asioistani huolehtia”* (1). Omista asioista huolehtimiseen kuuluvat erilaisten papereiden ja hakemusten hoitaminen itsenäisesti, jatkokoulutuksesta päättäminen, työpaikkojen etsiminen ja raha-asioiden hoitaminen. Sampo myös miettii enemmän tekemisiään ja niiden seuraamuksia.

Sijaisvanhempien mukaan Sampo on ollut helppo lapsi. Hän on tasainen, oma-aloitteinen, fiksu ja kiltti eikä ole esimerkiksi ikinä tiuskinut sijaisvanhemmille. Sampolla on omaa tahtoa ja hän tykkää keskustella. Hänellä on perusavoin ja selviytyvä luonne, eikä mikään yllätä Sampoa. Sampon levottomuus näyttäytyy perhekodin vanhempien mukaan pitkästyminenä, ja hänellä täytyy koko ajan olla jotain tekemistä.

Vanhemmiten keskittyminen on parantunut ja Sampo kuunteleekin musiikkia ja lukee kirjoja kiinnostuksensa mukaan.

Sukulaiset merkittäviä ihmisiä

Sampolla on melko pienestä pitäen ollut yhteys biologiseen isäänsä. Hän ei ole kuitenkaan ikinä varsinaisesti asunut tämän kanssa. Sampon asuessa biologisen äitinsä kanssa kiellettiin isältä pojan tapaamisoikeus, koska Sampon äiti näin halusi. Myöhemmin tapaamisoikeus kuitenkin palautui. Sampon ja isän tapaamiset alkoivat jo lastenkotiaikana. Varsinkin Sampon asuessa perhekodissa vierailut isän luona ovat olleet jatkuvia ja säännöllisiä. Sampon isä asuu samalla paikkakunnalla kuin Sampo, ja he tapaavat joka toinen viikonloppu. Hän on myös aina kesälomilla viettänyt aikaa isänsä kanssa muutaman viikon. Kesäisin Sampo ja isä ovat tehneet automatkoja Suomessa. Usein ne ovat suuntautuneet Sampon isän kotiseudulle mummoa tapaamaan. Nyt mummo asuu lähempänä Sampoa, ja he tapaavat aina välillä. Sampo kuvaa suhdettaan isäänsä läheiseksi. Isä on Sampon mielestä mukava ja kiltti, eikä negatiivisia asioita oikein tule mieleen. Ainoa ikävä asia Sampon mielestä on isän alkoholismi. Tämän takia isä ei pystykään huolehtimaan Samposta jokapäiväisessä elämässä. Sampon ollessa nuorempi isän alkoholismi näyttäytyi Sampon elämässä peruuntuneina tapaamisina. Nykyisin tapaamisten peruuntuminen ei tunnu niin suurelta pettymykseltä kuin aiemmin. Isän alkoholismi kuitenkin huolestuttaa Sampoa: *”Niin kyl sitä on sitte kuitenkin aina aika huolissaan (--), et miten se tota noin sit pärjää, ku silki on aika huono toi kunto niin ni, sit sitä aina on huolissaan, et mitenköhän se sitte pärjäälee et, ettei sille niinku just satu mitään”* (1). Kun Sampo on huolissaan isästään hän kääntyy kummitätinsä puoleen, jonka kanssa hänellä on ollut läheiset välit lapsesta asti. Kummitäti asuu Sampon kanssa samalla paikkakunnalla, ja Sampo käy välillä vierailulla hänen luonaan. Sampo on kummitädin tyttärenpojan kummisetä.

Perhekodin vanhemmilla ja isällä on hyvät ja luottamukselliset välit. He ovat yhdessä sopineet pelisääntöjä niitä viikonloppuja varten, kun Sampo on isän luona. Isä ilmoittaa aina etukäteen perhekotiin, jos ei pysty huolehtimaan Samposta yhteisesti sovittuina aikoina. Sampo on tärkeä isälle: *”Se isä on sanonuki, että Sampo on hänelle kaikki kaikessa, että hän rakastaa Sampoa yli kaiken”* (SI).

Sampo kuvaa suhdettaan molempiin sisaruksiinsa läheiseksi. Molemmat sisarukset ovat jo täysikäisiä ja muuttaneet pois perhekodista. He elävät itsenäisesti, ja toisella on oma perhe, johon kuuluu puoliso ja lapsia. Toinen asuu samassa kaupungissa ja toinen läheisessä kaupungissa. Sampo tapaa sisaruksiaan silloin tällöin.

Kaverit tärkeitä elämässä

Sampolla on aina ollut kavereita, ja kaverit ovatkin tärkeä osa hänen elämäänsä. Sampon kaveripiiri on kokenut muutoksia aina koulunvaihdon yhteydessä. Alakoulusta yläkouluun siirtyessä luokka vaihtui, ja uudessa koulussa hän tutustui toisiin muista alakouluista tulleisiin oppilaisiin. Uuden luokan henki oli hyvä ja uudet kaverit olivat Sampon kanssa samankaltaisia: *”Just semmost niinku samankaltast porukkaa mun kanssa että niinku et, jotka niinku, joiden mielest koulu ei ollu mistään kotosin”* (1). Yläasteaikana perhekodin vanhemmilla oli luottamus vähissä Sampoon suhteen, sillä hän oli jäänyt kiinni myymälävarastelusta *”ja sit just kaikkee muuta tommost niinku hölmöily mist on jääny kiinni justiinsa”* (1). Luottamuksen palautumisen eteen piti tehdä työtä, *”yrittää ryhdistäytyä ja näyttää, että on parantanu tapansa ja silleen niin ni, kyl must ainaki niinku just omast mielestäni tuntuu, että mul on aika hyvä luottamus sijaisäidin ja sijaisän puolelta et sillee niinku, et mä en oo nyt, niin nyt ku mä en oo vähään aikaan tälle törttöily”* (1).

Ammattikouluun menon myötä kaveripiiri muuttui nykyiselleen. Sampon mielestä kaverit ovat samankaltaisia hänen kanssaan, ja heitä yhdistävät vaatetus, musiikkimaku ja se, että he eivät ole pinnallisia. Kaveriporukkaan voi luottaa, sen kanssa jaetaan kaikki asiat ja tarvittaessa sieltä saa apua ja tukea. *”No se on justiinsa se seura mis mä pyörin ni se on just niinku semmosii outoja ihmisii, et meil ei oo oikeestaan yhtäkään semmost niinku änäs no mikä on normaali ihminen, mut kuitenkin semmosii niinku mitään massa elikkä aika sellasii erilaisia nuoria, erilaisia nuoria vois oikeestaan sanoo”* (1). Vapaa-aikaansa Sampo viettää kavereiden kanssa kahvilla istuen, jos hän ei ole töissä. Sampo on työskennellyt iltaisin puhelinmyyntityössä ansaitakseen lisää rahaa. Sampo harrasti salibandyä muutaman vuoden aktiivisesti, mutta lopetti sen edellisenä vuonna motivaation puutteen takia. Talvisin Sampo harrastaa lumilautailua.

Sampo on kokeillut alkoholia, mutta se ei näyttele suurta roolia Sampon elämässä. Sampo on keskustellut perhekodin vanhempien kanssa alkoholin kohtuukäytön opettelusta sekä alkoholismista ja siihen liittyvistä geenitekijöistä ja riskitekijöistä. Perhekodissa ei sallita alkoholin käyttöä. Sampon isä oli myös suhtautunut negatiivisesti alkoholikokeiluihin, *”ja kyl mä ymmärrän fajjaa sillee, että ettei se halua, et mä otan ku se kuitenkin itte tietää, et siit voi kehittyä aika paha ongelma ni.”* (1)

Tulevaisuuden haaveena itsenäinen eläminen

Sampon tulevaisuuden suunnitelmat liittyvät koulutukseen, työpaikkaan ja itsenäiseen asumiseen. Hän ei aio muuttaa pois perhekodista heti 18 vuotta täytettyään vaan odottaa, kunnes on käynyt koulut loppuun ja löytänyt työpaikan. Koulutuksen osalta lähitulevaisuuden suunnitelmat liittyvät linjanvaihtoon ammattikoulussa. Sampo ei tiedä tarkkaan, mitä haluaisi alkaa tehdä aikuisena. Hänen mielestään on kuitenkin tärkeää saada jokin peruskoulunjälkeinen tutkinto suoritettua. Sampon tulevaisuuden unelmana on, että pystyisi täydellisesti huolehtimaan omista asioistaan, elämään

itsenäisesti ja että hänellä olisi työpaikka jossa viihtyy. Tulevaisuus ei pelota Sampo, eikä hän koe tulevaisuudessa tarvitsevansa apua arjen asioissa: *”En mä tiedä oikeestaan, että, et enköhän mä sitte jos mä asun yksin niin ni osaa tai ainaki mun pitäis osata huolehtii ittestäni jos mä kerta yksin asun”* (2).

Sijaisvanhemmat ovat luottavaisia Sampon tulevaisuuteen ja uskovat koulutuksen sujumiseen, työpaikan löytymiseen ja itsenäiseen elämiseen hänen kohdallaan. Heidän mukaansa Sampo kyllä selviää ja *”me ja muut läheiset niinku katotaan vähän sen perään noin niinku sivusilmillä, et miten sillä menee”* (SI). Ainoat pelot liittyvät alkoholiin ja siihen, jos Sampo joutuu huonoon porukkaan. Perhekodin toiminta-ajatuksena on kodinomaisuus, ja sijoitetut nuoret saavat asua perhekodissa niin kauan kuin haluavat. Jo pois muuttaneisiin nuoriin pidetään yhteyttä ja käydään vierailuilla puolin ja toisin. Sitoutuminen sijoitettuihin nuoriin ja lapsiin jatkuu, vaikka yhteistyö sosiaalitoimen kanssa päättyy. *”Me toivotaan, et mitä pitempään Sampo asuu meillä niin sen paremmat hänel on ne lähtökuopat sitte”* (SI).

Yhteenvetoa

Sampo on kokenut sijaisvanhempien olevan sitoutuneita ja pitävän hänestä huolta. Hänellä myös on kodin ja perheen tuntu perhekodissa. Perhe toimiikin tärkeimpänä sosiaalisena, emotionaalisenä ja tiedollisena viitekehystenä varhaislapsuudessa ja sen merkitys säilyy suurena lapsen kasvaessa ja kehittyessä kohti nuoruutta (Nurmi ym. 2006, 64, 130.). Sampon vahvuusalueina nousivat esille omatoimisuus, sosiaalisuus, vertaissuhteet ja harrastuneisuus. Hänen ja perhekodin vanhempien mukaan asiat ovat Sampon kohdalla sujuneet perhekodissa hyvin eikä hänellä ole ollut paljoakaan ongelmia. Sampo on myös joustavasti pystynyt sopeutumaan annettuihin ympäristöihin ja kestänyt rajuja elämänmuutoksia. Sampolla on laaja sosiaalinen verkosto, johon kuuluu biologisen isän, perhekodin vanhempien, työntekijöiden ja perhekotisisarusten lisäksi biologiset sisarukset perheineen, sukulaiset ja kaverit. Nämä havainnot saavat tukea Viittalan

(2001, 252 – 261.) samansuuntaisista huomioista, joissa edellä mainitut tekijät olivat toimineet suojaavaa prosessia välittävinä mekanismeina.

Sampo on asunut suurimman osan elämästään sijaishoidossa, *”niinku just mä oon just kelannut, että kyl se ehkä mun kannalta on ollu just parempi, että mut on sijoitettu jonnekin muualle, ku kotona, ku siel ei oikee pystynyt ni, ollu mitkään hyvät kasvuympäristöt niin ni”* (1). Aronson (1997, 19 – 24.) ja Koponen (2006, 149 – 152.) ovat tehneet saman suuntaisia havaintoja, joissa pääosa tutkimuksiin osallistuneista FAS-lapsista ja -nuorista asui sijaishoidossa, ja suuri osa sijoitetuista lapsista oli asunut lapsille epäsuotuisissa oloissa biologisen äidin luona ennen sijoitusta, jolloin biologisen vanhemman kyky huolehtia lapsesta oli ollut heikko. Monen FAS-lapsen ja nuoren biologinen vanhempi on kuollut (Aronson 1997, 19; Koponen 2006, 148.), kuten myös Sampon äiti, joka kuoli hänen ollessaan viisivuotias. Vaikka Sampon elämä on sujunut hyvin, on hänellä ollut myymälävarkauksia, joista on tullut merkintä rekistereihin. Tämä huomio saa tukea Streissguthin ym. tekemistä havainnoista joiden mukaan 60 prosentilla FAS-lapsista ja nuorista on vaikeuksia auktoriteettien ja viranomaisien kanssa (Streissguth, Barr, Kogan & Bookstein 1997, 34.).

Sampo tietää elämänsä taustatekijät ja ymmärtää sijoitukseen liittyvät syyt. Hän on myös hyväksynyt perhekodin kodikseen ja menneet elämäkokemukset osaksi elämäntapaansa. Tämä huomio on yhteneväinen Kanteen ja Solismaan (1991) tutkimuksen kanssa, jossa tuli ilmi, että turvallisen tuntuksessa sijaishoitopaikassa huostaan otettu lapsi oli kyennyt järjestämään kotiolosuhteensa uudella tavalla sekä käsittelemään menneitä elämäntapahtumia ja elämänmuutoksia. Tärkeäksi tekijäksi nousi se, että lapsi hyväksyi huostaanoton syyn, eikä kokenut tulleeensa hylätyksi.

Nuoruudessa elämänvaiheena korostuu kavereiden merkitys, joka vaikuttaa nuoren toimintatapoihin ja ajatteluun yhdessä vanhempien ja heidän kasvatuskäytäntöjen kanssa. Samoissa kaveriryhmissä oleskelevat kaverit ovat

usein samankaltaisia. Nuoret siirtyvät ryhmästä toiseen tai kuuluvat useaan ryhmään ja monet kontekstin muutokset, kuten siirtymät luokka-asteilla, aiheuttavat muutoksia nuorten ikätoverisuhteissa. Nuorten varttuessa ryhmää yhdistää tekemisen sijasta salaisuudet, huolenaiheet ja toiveet. Merkityksellistä on luottamus. (Nurmi ym. 2006, 130, 148 – 150.) Sampon elämässä kaveripiiri on vaihtunut liittyen juuri näihin siirtymäkohtiin, joissa muutos on tapahtunut koulun vaihtoon liittyen. Kaveripiirin yhteiseksi piirteeksi nousee samankaltaisuus, joka ilmenee pukeutumisessa, musiikkimaussa ja asenteissa. Luottamus kavereiden kesken on merkittävä tekijä ja kavereiden merkitys elämäkulussa kasvaa yhä suuremmaksi aikaisempaan verrattuna.

5.2 Motivaatiota ja keskittymistä etsimässä

Sampo kertoo kohdanneessa kouluvaikeuksia liittyen motivaatioon, keskittymiseen tai osaamiseen koko koulu-uransa aikana, *”et ei jaksakaan olla paikallaan tunnilla ja sit ei tota noin jaksakaan tai viitti ni lukee kokeisiin ja tehdä tehtäviä ja tälle näin ku silleen niinku sellast alisuoritumista, että vaikka pystyis parempaan niin ei kuitenkaan viitti”* (1). Ongelmia on ollut myös näönvaraisessa hahmottamisessa ja hienomotoriikassa. Hän on tästä huolimatta aina viihtynyt koulussa. Tärkeää koulussa on kaverit.

Yläasteella kouluongelmat lisääntyivät alakouluun nähden: *”Tunneilla nukuttiin ja välitunneilla tota noin sähellettiin”* (1). Hän juuri ja juuri selviytyi yläasteen läpi, ja oli uhka siitä, että hän joutuisi kertaamaan yhdeksännen luokan. Sampo ei kuitenkaan lintsailut koulusta paljoa, sillä perhekodin vanhemmat olivat tiukkoja koulunkäynnin suhteen. Sampo tuo esiin myös huonot suhteet opettajien kanssa yläkoulussa. Tämän hän katsoo johtuvan pitkälti omasta käyttäytymisestään. Sampo halusi tahallaan ärsyttää opettajia, ja opettajat tarkkailivat Sampoa ja pitivät häntä silmätikkuna.

Vahvuuksia Sampolla oli peruskoulussa historia ja uskonto ja ylemmillä luokilla näiden lisäksi kotitalous ja tekninen työ. Kiinnostus opetettavaan asiaan on auttanut keskittymisessä ja rauhoittumisessa oppitunneilla. Heikkoutena on koko koulunkäynnin ajan ollut matematiikka. Ylemmillä luokilla myös äidinkieli, vieraat kielet ja liikunta ovat kukin omalla tavallaan olleet haasteellisia. Osa-aikaista erityisopetusta Sampo on saanut alakoulusta lähtien. Aluksi matematiikasta ja myöhemmin tämän lisäksi myös englannista ja ruotsista. Näitä kolmea ainetta Sampo opiskeli yläluokilla pienemmässä ryhmässä erityisopettajan johdolla. Matematiikasta hänelle tehtiin päätös yksilöllisestä oppimäärästä kahdeksannella luokalla. Pieni ryhmä auttoi Sampoa jonkin verran opiskelussa, *”kyl se mun mielest jonkin verran autto, et jos mä olisin ollu ihan normaaliluokalla ni en mä olis varmaan päässy ees läpi yläasteelta”* (2). Muita tukitoimia ja opetuksen järjestelyitä ovat olleet työskentely eri tilassa kuin muut oppilaat, muutaman kerran mahdollisuus suulliseen vastaamiseen kokeessa, tukiopetus ennen kokeita ja vähän apua koulunkäyntiavustajalta.

Sijaisvanhempien mukaan yläkoulussa tiedonkulku opettajille Sampon tilanteesta ei toiminut toivotulla tavalla. He olivat toivoneet, että kaikkia Sampoa opettavia opettajia olisi tiedotettu Sampon koulunkäyntiin liittyvistä asioista. Heille oli kuitenkin jäänyt tunne, että näin ei tapahtunut ja koulun tarjoamia tukitoimia oli vähän ja niitä tuli liian myöhäisessä vaiheessa. Kotona Sampon koulunkäyntiä tuettiin auttamalla läksyjen teossa ja kokeisiin valmistautumisessa. Sampo miettii yläasteaikaa ja päällimmäiseksi ajatukseksi nousee, että *”kyl se ois tota noin ehkä voinu vähän paremmin käydä sen yläasteen”* (1).

Tällä hetkellä Sampo opiskelee ammattikoulussa autopuolella ja viihtyy siellä hyvin. Ammattikoulu on vapaampi kuin yläaste, ja siellä ajatellaan nuorten olevan tarpeeksi vanhoja pitämään itse huolta omista asioistaan. Ammattikouluopiskelun Sampo erottelee hallityöskentelyyn, teoria-aineisiin ja tavallisiin aineisiin. Hallityöskentely on sujunut Sampon mukaan ihan hyvin,

kohtuullisesti. Hänen mielestään vaikeita hommia ei ole ollut kovin paljoa ja hän on pystynyt suorittamaan hänelle asetetut tehtävät. Haastavuutta työtehtäviin tuo vaikeissa paikoissa työskentely ja pikkutarkkuus.

Teoriatunneilla käydään läpi autoteoriaa ja muilla tunneilla on sähköoppia, matematiikkaa, äidinkieltä jne. Luokkatunnit ovat Sampon mielestä pitkävetisiä, eikä hän viihdy niillä hyvin. Monesti huomio on kiinnittynyt muuhun kuin opetettavaan asiaan. Tunneilla jaksamiseen auttaisivat motivaatio ja se, että kaikki keskittyisivät opiskeluun. Tunneilla, jotka ovat kiinnostavia kuten sähköoppi, jaksamisen suhteen ei ole ongelmia. Motivaatioon vaikuttaa paljon se, osaako kyseistä ainetta vai ei. Sampo ei tunne tarvitsevansa tukea opiskeluun, tärkeintä olisi itse löytää motivaatiota. Motivaatiota nostaa se, että osaa.

Vahvuuksia ammattikouluopinnoissa tällä hetkellä ovat sähköoppi ja hallityöskentely. Hallityöskentelyssä Sampo on kuitenkin huomannut myös tarkkaavaisuuden ongelmia: *“No tuol hallissa ku ollaan niin ni sielläki on aika paljon se, että ei jaksu pysyä omalla työmaalla, ku se on kuitenkin sen verran väljä tila, että ei opettaja koko ajan oo vahtimas ni siellä sitte tota noin voi aika hyvin, et mennä ja tulla miten huvittaa”* (2). Enemmän panostusta vaativia aineita ovat Sampon mielestä äidinkieli, matematiikka ja teoriatunnit. Äidinkielen osalta hankaluudet ovat opettajan ja Sampon välisessä suhteessa. Matematiikan ongelmat ovat liittyneet Sampon koulunkäyntiin jo pitkän aikaa. Hänellä on hankaluuksia osata matematiikan asioita ja sen myötä kiinnostus ja halu oppia ovat laantuneet. Sampon mukaan koulunkäynti yleisesti on sujunut ihan hyvin.

Yhteenvetoa

”Eihän koulu sillee ikinä mitään nannaa oo ollu, mut kuitenkin, et ei mul sillee mitään niinku ongelmii oikeestaan ollu että” (1).

Sampo on käynyt koulunsa tavallisessa perusopetuksen ryhmässä, mutta hän on samalla saanut osa-aikaista erityisopetusta koulunkäynnin tueksi matematiikassa, englannissa ja ruotsissa, joita hän opiskeli pienemmässä ryhmässä. Työskentelyn pienryhmässä Sampo koki hyödylliseksi. Aronsonin (1997, 16 – 21.) ja Viittalan (2001, 245.) tutkimustulosten mukaan suuri osa FAS-lapsista ja -nuorista sijoitetaan erityiskouluihin tai he tarvitsevat erityisopetusta. Aronsonin tutkimusryhmän havaintojen mukaan erityisopetusta tarvittiin useimmiten matematiikassa ja äidinkielessä. He havaitsivat myös, että pieni ryhmä auttoi ohjeiden ymmärtämisessä. (Aronson 1997, 16 – 21.) Viittalan tutkimustulosten mukaan erityisopetus edisti tutkimukseen osallistuneiden lasten oppimista, ja lapsilla oli myönteinen suhtautuminen koulunkäyntiin (Viittala 2001, 262 – 263.). Näin on myös Sampon kohdalla. Hänen kokemuksensa mukaan osa-aikainen erityisopetus oli merkityksellinen tekijä, joka auttoi häntä selviytymään peruskoulun yhdeksännestä luokasta joutumatta kertaamaan sitä. Sampon viihtyminen koulussa tulee esiin niin Sampon kuin perhekodin vanhempienkin haastatteluista.

Aronson (1997, 23.) sanoo, että eri tutkijoiden tutkimustulosten mukaan sikiöaikana alkoholille altistuneilla on tarkkaavaisuuden ongelmia ja/tai motoriikan ongelmia. Yleisiä ovat myös erityiset oppimisen vaikeudet. Mattson & Riley (1997, 4 – 10.) ovat tutkimuksissaan tulleet samaan tulokseen, jonka mukaan sikiöaikainen alkoholi-altistus voi aiheuttaa ongelmia motoriikan ja tarkkaavaisuuden lisäksi esimerkiksi visuospatiaaliseen toimintaan. Myös Koponen (2006, 148.) tuo esille tarkkaavaisuuden ja keskittymiskyvyn ongelmat. Sampon kouluvaikeudet liittyvät suurelta osin juuri tarkkaavaisuuteen, pitkäjänteisyyteen, motoriikkaan ja silmän ja käden

yhteistyöhön. Koko koulu-uran hänellä on ollut erityisiä oppimisen vaikeuksia matematiikassa ja hankaluuksia vieraiden kielten oppimisessa.

Oppimisessa ja koulunkäynnissä esille nousi Sampon kohdalla useasti motivaatio. Motivaatiota riitti niihin aineisiin, joissa Sampo koki menestyvänsä. Muuten motivaatio koulunkäyntiin tuntui olevan kadoksissa. Kouluaineissa menestyminen rakentaa myönteistä minäkuvausta itsestä oppijana, kun taas epäonnistumiset vaikuttavat päinvastaisesti. Käsitelmä itsestä oppijana muodostuu varsin nopeasti pysyväksi saatujen kokemusten kautta. (Nurmi ym. 2006, 90 - 104.) Sampon käsitys omasta osaamisestaan hankaliksi kokemiensa aineiden suhteen oli negatiivinen, *”että jos ei osaa kauheen hyvin niin ni sitte, et voi loppuu motivaatio kesken hyvin äkkii ”* (2). Itsestä kielteisen oppimiskäsityksen pysyvyys oli myös nähtävissä, *”sitte matikka on justiins, että mä en oikeen ikinä oo osannu matikkaa ja tällee näin ja ja sitte ei sitä jaksa oikeen silleen ehkä ei tietyl taval haluukkaan oppii sitä, että, et loppuu kiinnostus kesken”* (2). Tärkeään rooliin oppimisen suhteen nousee myönteisten oppimiskokemusten saaminen, sillä kielteisten kokemusten myötä sisäisen motivaation synty, halu oppia, laantuu (Nurmi ym. 2006, 90 - 104.). Sikiöaikana alkoholille altistuneiden on usein vaikeaa motivoitua ja huomata vaivan näön hyöty. Tämä johtuu hankaluuksista reflektoida, miettiä eri vaihtoehtoja sekä kuvitella asioiden tai tekemisien lopputuloksia. (Lutke 1997, 185)

5.3 Elämänmyönteisyys on valttia

Sampon mukaan huostaanotto on ollut merkittävä tapahtuma, joka on auttanut häntä elämässä. Huostaanoton ja muiden varhaisten elämäntapahtumien myötä Samposta on tullut realistinen ja vähään tyytyvä, joka myöskin on auttanut häntä elämässä eteenpäin. Sampo suhtautuu elämäänsä ja elämiseen positiivisesti. Elämässä menestymiseen vaikuttaa

eniten jokainen itse, *”et ehkä se on justiinsa iha mun mielestä sellane iha ittestä kiinni, että miten suhtautuu elämään”*(1).

Perhekodin vanhempien mielestä Sampon elämässä menestymistä ovat tukeneet hänen omat luonteenpiirteensä, kuten oma-aloitteisuus, ihmisten kanssa toimeen tuleminen ja hyvä itsetunto. Myös varhainen huostaanotto nähdään menestystä tukevana tekijänä. Sampo otettiin huostaan kolmevuotiaana ja neljän vanhana hänet sijoitettiin sijaisperheeseen, joka toimii nykyään perhekotina ja jossa hän edelleen asuu. *”Et se pääs, pääs niinku ihan sellaseen tavalliseen perheeseen ja sisarukset samaan perheeseen, se on hirveen tärkeitä, ettei ripoteltu eri paikkoihin”*(SÄ).

Jos FAS-lapsen biologinen äiti käyttää alkoholia ja hänellä on henkilökohtaisia ongelmia, on paras vaihtoehto lapselle sijaishoito. Tämä johtaa parempaan suoritukseen ja elämänlaatuun, vaikka sijaishoito ei pystykään kokonaan kompensoimaan sikiöaikana syntynyttä vauriota. Tutkimustulosten mukaan lapset, jotka olivat sijaishoidossa, pystyivät paremmin selviytymään vaikeuksistaan kuin ne, jotka jäivät biologiseen kotiin. (Aronson 1997, 24.) Näiden tulosten kanssa yhteneviä tuloksia on saanut Koponen (2006, 149.), jonka mukaan mitä nuorempana tapahtuu ensimmäinen sijoitus biologisen kodin ulkopuolelle, mitä nuorempana pääsee pysyvään sijaisperheeseen ja mitä vähemmän vaikeita elämäkokemuksia kokee, sitä suotuisampaa on kehitys. Myös Streissguth ym. (1997, 35.) tuli tutkimuksissaan saman suuntaiseen tulokseen, että asuminen vakaassa ja hoivaavassa kodissa suurimman osan elämästä ja perustarpeisiin vastaaminen olivat suojaavia tekijöitä. Hänen mukaansa myös FAS-diagnoosin saaminen toimi suojaavana tekijänä toisen asteen toiminnanvajavuuksilta.

Sampo mainitsee huostaanoton merkittävänä tekijänä elämässä menestymisessään. Saman asian tuovat esille myös perhekodin vanhemmat. Huostaanoton ja perhesijoituksen myötä Samposta on muotoutunut se mitä hän nyt on. Tärkeä tekijä on myös sisarusten pääsy samaan perheeseen.

Huomion sisaruussuhteiden tärkeydestä on tehnyt myös Viittala (2001, 227 – 228.) tutkimuksessaan. Hänen mukaansa Valkonen sanoo, että biologinen sisaruus on tärkeämpää kuin sijaisperheen sisaruussuhteet.

Toinen esille noussut merkittävä tekijä elämässä menestymisessä oli persoonallisuuden piirteet ja henkilökohtaiset ominaisuudet. Viittalan (2001, 251 – 255.) tutkimuksessa tehtiin sama huomio, jossa lasten ominaisuudet toimivat suojaava tekijää välittävänä mekanismina.

6 Johtopäätökset

FAS-nuoren elämä voi näyttäytyä ulkopuoliselle melko tavallisen nuoren elämänä. Siihen kuuluvat keskeisesti perhe, suku, kaverit, koulu ja vapaa-aika. Sikiöaikainen alkoholi-altistus ja siihen liittyvät menneet elämäkokemukset ovat kuitenkin antaneet oman leimansa elämän lähtökohtiin, jotka ovat kaikkea muuta kuin tavalliset. Sikiöaikainen alkoholi-altistus näkyy nuoren elämäkulussa monin tavoin. Se aiheuttaa keskushermoston poikkeavuutta sekä monimuotoista käyttäytymisen tai kognitiivisen suoriutumisen poikkeavuutta, joka saattaa ilmetä mm. tarkkaavaisuuden, motoriikan tai erityisinä oppimisen vaikeuksina. Tämä asettaa omat haasteensa lapsen selviytymiselle eri elämäntilanteissa ja elämäkulun vaiheissa. Alkoholille sikiöaikana altistuneiden lasten vanhempien kyky huolehtia perheensä ja itsensä hyvinvoinnista on usein heikko, jolloin varhainen pääsy turvalliseen, vakaaseen ja virikkeeseen kasvuympäristöön sijaishoidossa tukee lapsen suotuisaa kehitystä (Aronson 1997, 24; Koponen 2006, 149; Streissguth ym. 1997, 35.). Sijaishoito tuo elämänmuutoksen, johon lapsen täytyy sopeutua. Biologisten sisarusten sijoittaminen samaan paikkaan ja suhteiden säilyminen biologisiin vanhempiin auttaa lasta pitämään yllä alkuperäisen perheen identiteettiä ja kuulumista siihen. Huostaanoton syiden ja oman elämäkulun hyväksyminen auttaa henkilökohtaisen elämäntarinan luomisessa ja identiteetin kehittämisessä. (Kantee ym. 1991.)

Alkoholille sikiöaikana altistuneen nuoren elämän riskitekijöiden vaikutusta estävät suojaavat tekijät ja prosessit. Tärkeitä suojaavia tekijöitä ovat henkilökohtaiset piirteet, kuten positiivinen temperamentti ja positiivinen suhtautuminen tulevaisuuteen sekä perheeseen liittyvät tekijät, kuten lämmin suhde ainakin yhteen vanhempaan ja hyvä vanhemmuus. (Murray 2003, 17 – 18; Viittala 2001, 251 – 262.) Vanhemmuutta määrittävät lapsen tarpeet, ympäröivän yhteisön odotukset vanhemmuudelle ja lainsäädäntö. Vanhemmuuden roolikartta jakaa vanhemmuuden eri osa-alueisiin: elämän

opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja ja rakkauden antaja. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 10 – 11.) Sikiöaikana alkoholille altistuneen nuoren vahva ja positiivinen persoonallisuus sekä monipuolinen vanhemmuus suojaavina tekijöinä antavat nuorelle tukea ja valmiuksia erilaisten elämäntilanteiden, asioiden ja tapahtumien kohtaamiseen ja niistä selviytymiseen.

Kouluun liittyvät suojaavat tekijät kuten opiskelu yleisopetuksen oppilaana yleisopetuksen ryhmässä, osa-aikainen erityisopetus koulunkäynnin tukena, kouluyhteisöön kuulumisen tunne ja hyvät toverisuhteet antavat eväitä tulevaisuuteen ja pitävät mahdollisuudet laajoina eri tulevaisuuden valinnoille. Sosiaalinen harrastustoiminta ja aikuisilta saatava sosiaalinen tuki kotona, koulussa tai harrastuksissa toimivat niin ikään suojaavina tekijöinä ja edesauttavat menestymistä ikävaiheesta toiseen. (Murray 2003, 17 – 18.) Laaja sosiaalisten kiintymyssuhteiden verkosto, johon voi kuulua sijaisvanhemmat, biologiset vanhemmat ja sisarukset, sukulaiset ja nuoresta puhuttaessa yhä suuremmassa määrin myös kaverit, toimii suojaavana tekijänä alkoholille sikiöaikana altistuneen nuoren elämässä. Kiintymyssuhteiden pitkäkestoisuus ja säännöllisyys tekee niistä merkityksellisiä. Sroufe ym. (2005, 51 – 53, 60.) ovat todenneet, että erilaisia kiintymyssuhteita luodaan lapsuudesta aikuisuuteen jatkuvassa kumulatiivisessa prosessissa, jossa onnistumisen kokemukset aiemmissa vaiheissa vaikuttavat tuleviin vaiheisiin. Kanteen ym. (1991) tutkimuksessa todettiin, että sijaishoidossa elävän lapsen mahdollisuus luoda turvallinen ja voimakas kiintymyssuhde tiettyyn äitihahmoon edisti lapsen kykyä solmia pysyviä ja pitkäaikaisia ystävyysuhteita ja edelleen aikuisuudessa solmia kiinteitä ihmissuhteita. Alkoholille sikiöaikana altistuneen nuoren varhaiset elämäkokemukset ovat saattaneet vaikuttaa kiintymyssuhteiden muotoutumiseen, mutta kasvuympäristön muutoksen ja turvallisen vanhemmuuden myötä kiintymyssuhteiden luomisen prosessi saa uuden suunnan.

Koulussa sikiöaikana alkoholille altistuneella lapsella tai nuorella saattaa olla tarkkaavaisuuden tai motoriikan vaikeuksia, matematiikan erityisvaikeus tai kielellisiä vaikeuksia. Erityisopetuksen keinojen avulla tuetaan lasta selviytymään koulunkäynnistä. Tuen tarve ja muoto ovat yksilöllisiä. Usein koulu tarjoaa tukeaan seuraavissa muodoissa: erityisopettajan tuki, erityisluokkasijoitus, koulunkäyntiavustajan tuki ja mahdollisuus yksilöllisiin oppimääriin. Avoin ja riittävä yhteistyö sekä hyvä tiedonkulku lapsen ja nuoren asioista eri toimijoiden kesken sekä siirtymien yli ovat ratkaisevia tekijöitä tuen saamiselle ja sen oikealle kohdistamiselle. Koulunkäynnin tuen perustana on yksilöllisyyden aito tunnustaminen ja arvostaminen. Koulun henkilökunnan sitoutuminen ja resurssien riittävyys tasoittaa oppimisen polkua ja luo mahdollisuuksia piilevän osaamisen esille saamiseen ja hyviin jatkokoulutusmahdollisuuksiin. Pienillä käytännön seikoilla voidaan saada aikaan merkittäviä asioita ja parantaa sikiöaikana alkoholille altistuneen nuoren menestymistä koulunkäynnissä. Tärkeä koulumenestymisen osa-alue on motivaatio. Osaaminen vahvistaa itsetuntoa ja sisäisen motivaation syntymistä, kun taas epäonnistumiset toimivat päinvastoin (Nurmi ym. 2006, 90 - 104.). Koulun tehtävänä on tukea ja edistää lapsen ja nuoren oppimista siten, että jo varhaisista vaiheista lähtien syntyy onnistumisen kokemuksia, itsetunto vahvistuu ja näin ollen motivaatio alkaa rakentua. Sisäisen motivoitumisen syntyminen ja säilyminen läpi koulunkäynnin edistää lapsen ja nuoren kouluviihtyvyyttä, menestymistä opinnoissa ja mahdollisuuksia jatkokoulutukseen liittyen.

Sikiöaikainen alkoholi-altistus luo moninaisia haasteita nuoren elämänseläntä. Haasteiden kääntöpuolena on mahdollisuudet ja tärkeää onkin katkaista vaikeuksien ketjuuntuminen ja kuormittavuus. Merkittävä rooli on tällöin varhaisella puuttumisella ja elämäntilanteen vakauttamisella. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että sikiöaikana alkoholille altistuneella nuorella on riittävien ja varhaisten tukitoimien avulla mahdollisuuksia selvittää menneistä elämäntapahtumistaan, vastata yhteiskunnan odotuksiin eri ikäkausina ja suunnata kohti itsenäistä tulevaisuutta.

Sikiöaikaisen alkoholi-altistuksen tutkimuksessa on viime aikoina keskitytty elämäntilanteiden ja kasvu-ympäristöjen kuvaamiseen. Jatkotutkimuksessa voisi pureutua tarkemmin siihen, miten koulu kasvu-ympäristönä voi tukea sikiöaikana alkoholille altistuneita ja miten jatkokoulutuksessa tulee huomioida sikiöaikainen alkoholi-altistus. Nuoruutta elämänvaiheena seuraa aikuisuus, ja luonnollista olisikin selvittää, millaisia ovat alkoholille sikiöaikana altistuneiden aikuisten elämäntilanteet, tuen tarve sekä työllisyyden ja itsenäisyyden aste.

Kirjallisuus:

Aronson, M. 1997. Children of alcoholic mothers: results from Göteborg, Sweden. In A. Streissguth & J. Kanter (Eds.) *The challenge of fetal alcohol syndrome: Overcoming secondary disabilities*. USA: The University of Washington Press, 15 – 24.

Bretherton, I. 2005. In pursuit of the internal working model construct and its relevance to attachment relationships. In K. L. Grossman, K. Grossman & E. Waters (Eds.) *Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies*. New York: The Guilford Press, 13 – 47.

Broberg, A., Almqvist, K. & Tjus, T. 2005. *Kliininen lapsipsykologia*. Helsinki: Edita.

Coffey, & Atkinson, 1996. *Making sense of qualitative data*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Crowell, J. & Waters, E. 2005. Attachment representations, secure-base behavior, and the evolution of adult relationships. The Stony Brook adult relationship project. In K. L. Grossman, K. Grossman & E. Waters (Eds.) *Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies*. New York: The Guilford Press, 223 – 244.

Dozier, M., Manni, M. & Lindhiem, O. 2005. Lessons from the longitudinal studies from attachment. In K. L. Grossman, K. Grossman & E. Waters (Eds.) *Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies*. New York: The Guilford Press, 305 – 319.

Grossman, K., Grossman, K. E., & Kindler, H. 2005. Early care and the roots of attachment and partnership representations. The Bielefeld and Regensburg longitudinal studies. In K. L. Grossman, K. Grossman & E. Waters (Eds.)

Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies. New York: The Guilford Press, 98 – 136.

Hakala, K. & Hynninen, P. 2007. Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 209 – 225.

Halmesmäki, E. & Autti-Rämö I. 1994. Alkoholinkäytön vaikutukset raskauteen ja syntyvän lapsen ennuste. Suomen Lääkärilehti 10, 1025 - 1028.

Halmesmäki, E. & Autti-Rämö I. 2005. Fetaalialkoholisyndrooma: voidaanko lapsen ennustetta parantaa? Duodecim 121, 54 - 61.

Helminen, M-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Hoyme, H. E., May, P. A., Kalberg, W. O., Kudiwatukku, P., Gossage, J. P., Trujillo, P. M. ym. 2005. A practical clinical approach to diagnosis of fetal alcohol spectrum disorders: Clarification on the 1996 Institute of Medicine criteria. Pediatrics, 115, 39 – 47.

Kantee, A. & Solismaa, A. 1991. Lapsuus sijaishuollossa: Lapsuuden separaatioiden kokeminen ja niistä selviytyminen nuoren aikuisen näkökulmasta. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden ja sosiaalityön koulutusohjelma. Pro gradu –tutkielma.

Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 70 – 85.

Koponen, A. 2004. Vaietut kohtalot. Sikiöaikana päihteille altistuneet lapset. Kotu-tutkimuksia Nro 1. Helsinki: Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotu.

Koponen, A. 2005a. Haavoittuva lapsi. Sikiöaikana alkoholille altistuneiden lasten elämä. Kotu-tutkimuksia Nro 4. Helsinki: Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotu.

Koponen, A. 2005b. Katkennein siivin elämään. Sikiöaikana päihteille altistuneet lapset. Kotu-tutkimuksia Nro 2. Helsinki: Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotu.

Koponen, A. 2006. Sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten kasvuympäristö ja kehitys. Kotu-tutkimuksia Nro 5. Helsinki: Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotu.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Lehtinen, V. 2000. Mielenterveyttä ikä kaikki. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) Suomalainen elämäntulkku. Vantaa: Tammi, 235 – 253.

Lutke, J. 1997. Spiderweb walking: Hoopes for children with FAS through understanding. In A. Streissguth & J. Kanter (Eds.) The challenge of fetal alcohol syndrome: Overcoming secondary disabilities. USA: The University of Washington Press, 181 – 188.

Main, M., Hesse, E. & Kaplan, N. 2005. Predictability of attachment behavior and representational processes at 1, 6 and 19 years of age. The Berkeley longitudinal study. In K. L. Grossman, K. Grossman & E. Waters (Eds.) Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies. New York: The Guilford Press, 245 – 304.

Mattson, S. N. & Riley, E. P. 1997. Neurobehavioral and neuroanatomical effects of heavy prenatal exposure to alcohol. In A. Streissguth & J. Kanter (Eds.) *The challenge of fetal alcohol syndrome: Overcoming secondary disabilities*. USA: The University of Washington Press, 3 – 14.

Mietola, R. 2007 Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 151 – 176.

Murphy, E. & Dingwall, R. 2001. The ethics of ethnography. In P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland & L. Lofland (Eds.) *Handbook of ethnography*. London: SAGE Publications Ltd, 339 – 351.

Murray, C. 2003. Risk factors, protective factors, vulnerability and resilience. A framework for understanding and supporting the adult transitions with high incidence disabilities. *Remedial and special education* 24 (3), 16 – 26.

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. *Ihmisen psykologinen kehitys*. Porvoo: WSOY.

Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. 2000. Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänkulku. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) *Suomalainen elämänkulku*. Vantaa: Tammi, 86 – 98.

Patton, M. 2002. *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oakes: Sage.

Plummer, K. 2001. The call of life stories in ethnographic research. In P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland & L. Lofland (Eds.) *Handbook of ethnography*. London: SAGE Publications Ltd, 395 – 406.

Rantala, T. 2007. Kokemuksen etnografia – avain koulun arjen tunteisiin. Teoksessa E. Syrjäläinen, A. Eronen & V-M Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 126 – 158.

Salo, U-M. 2007. Etnografinen kirjoittaminen. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologianan. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 227 – 246.

Sherman Heyl, B. 2001. Ethnographic interviewing. In P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland & L. Lofland (Eds.) Handbook of ethnography. London: SAGE Publications Ltd, 369 – 383.

Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. & Collins, W. A. 2005. Placing early attachment experiences in developmental context. The Minnesota longitudinal study. In K. L. Grossman, K. Grossman & E. Waters (Eds.) Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies. New York: The Guilford Press, 48 – 70.

Steele, H., Steele, M. 2005. Understanding and resolving emotional conflict. The London parent-child project. In K. L. Grossman, K. Grossman & E. Waters (Eds.) Attachment from infancy to adulthood. The major longitudinal studies. New York: The Guilford Press, 137 – 164.

Stratton, K., Howe, C. & Battaglia, F. (Eds.) 1996. Fetal alcohol syndrome: Diagnosis, epidemiology, prevention and treatment. Washington, D.C.: National Academy Press.

Streissguth, A.P. 1997. Fetal alcohol syndrome: a guide for families and communities. Baltimore: Paul H. Brookes.

Streissguth, A.P., Aase, J. M., Clarren, S. K., Randels, S. P., LaDue, R. A. & Smith, D. F. 1991. Fetal alcohol syndrome in adolescents and adult. *JAMA*, 17 (265), 15, 1961 - 1967.

Streissguth, A. P., Barr, H. M., Kogan, J. & Bookstein, F. L. 1996. Understanding the occurrence of secondary disabilities in clients with fetal alcohol syndrome (FAS) and fetal alcohol effects (FAE). Final Report. Washington: University of Washington Press.

Streissguth, A., Barr, H., Kogan, J. & Bookstein, F. 1997. Primary and secondary disabilities in fetal alcohol syndrome. In A. Streissguth & J. Kanter (Eds.) *The challenge of fetal alcohol syndrome: Overcoming secondary disabilities*. USA: The University of Washington Press, 25 – 39.

Syrjäläinen, E. 1994. Etnografinen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari (toim.) *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä, 67 - 112.

Tautiluokitus ICD – 10. Aakkosellinen osa. Ohjeita ja luokituksia 1995:9. Suomalainen laitos: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 1995. Rauma: Kirjapaino Oy West Point.

Tautiluokitus ICD – 10. Systemaattinen osa. Ohjeita ja luokituksia 1995:3. Suomalainen laitos: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 1995. Rauma: Kirjapaino Oy West Point.

Tolonen, T. & Palmu, T. 2007. Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) *Etnografia metodologianan. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 89 – 112.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Viittala, K. 2001. "Kyllä se tommosellakki lapsella on kovempi urakka": Sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, ruskiprosessit ja suojaavat prosessit. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research Nro 180. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vilkko, A. 2000. Elämänkulku ja elämänkulkukerronta. Teoksessa Heikkinen E. & Tuomi, J. (Toim.) Suomalainen elämänkulku. Vantaa: Tammi, 74 – 85.

Westby, C. E. 1990. Ethnographic interviewing: Asking the right questions to the right people in the right ways. Journal of Childhood Communication Disorders 13 (1), 101 - 111.

Liite 1

Tutkimuslupa

Olen Sini Palm ja opiskelen Jyväskylän yliopistossa. Teen opinnäytetyötäni tarkoitukseni selvittää kahden alkoholille sikiöaikana altistuneen henkilön elämäntarinat ja niissä esiintyvät menestystekijät.

Haastattelut tapahtuvat kevään 2008 aikana. Ne nauhoitetaan ja tulevat vain tutkimuskäyttöön. Tutkimukseen osallistujien anonymiteetistä huolehditaan tutkimuksen raportoinnissa niin, ettei ulkopuolisen ole mahdollista tunnistaa siinä esiintyviä henkilöitä tai heidän elämäpiiriinsä liittyviä asioita (koulu, perhekoti jne.). Tutkimuksen valmistuttua aineisto hävitetään asianmukaisesti.

Opinnäytetyöni ohjaajana toimii professori Paula Määttä (014 - 260 1650 / paula.maatta@edu.jyu.fi).

Annan luvan opiskelija Sini Palmille haastatella Xxxxx Xxxxx ja tutustua häntä koskeviin dokumentteihin.

Paikka ja aika

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Yhteystiedot:
Opiskelija Sini Palm
040 – 5399131
sinipalm@hotmail.com

Liite 2

Tutkimuslupa

Olen Sini Palm ja opiskelen Jyväskylän yliopistossa. Teen opinnäytetyötäni tarkoitukseni selvittää alkoholille sikiöaikana altistuneen henkilön elämäntarina ja siinä esiintyviä menestystekijöitä.

Haastattelut tapahtuvat kevään 2008 aikana. Ne nauhoitetaan ja tulevat vain tutkimuskäyttöön. Tutkimukseen osallistujien anonymiteetistä huolehditaan tutkimuksen raportoinnissa niin, ettei ulkopuolisen ole mahdollista tunnistaa siinä esiintyviä henkilöitä tai heidän elämäpiiriinsä liittyviä asioita (koulu, perhe koti jne.). Tutkimuksen valmistuttua aineisto hävitetään asianmukaisesti.

Opinnäytetyöni ohjaajana toimii professori Paula Määttä (014 - 260 1650 / paula.maatta@edu.jyu.fi).

Suostun opiskelija Sini Palmille haastateltavaksi.

Paikka ja aika

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Yhteystiedot:
Opiskelija Sini Palm
040 – 5399131
sinipalm@hotmail.com